

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
אחרי מות וקדושים
אייר ה'תש"פ ב'של"א
בבית מרן שליט"א
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור המחלוקת בגמרא בבא בתרא דף ע"ה ע"א לגבי הפסוק ושמתי כדכד שמשותיך וגו' באלו אבנים יבנה הקב"ה את ירושלים, ולמאי נפקא מינה.

בעניין המחלוקת בין שני צדיקים לגבי צרה וגזירות שהיו בזמנם, האם זה בגלל חוסר קדושה וצניעות או בגלל עוון שיחה בטילה בבית הכנסת.

ביאור דברי הגמרא בבא קמא דף ס' ע"ב דְּבַר בעיר אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת, שמלאך המות מפקיד שם כליו, ונפק"מ לדינא לגבי ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת.

המתפללים בשבתות הללו בחצר בית הכנסת, האם יאמרו ברכה מעין שבע.

המשך שקלא וטריא באריכות, בתשובת מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק לגבי חולה שיש בו סכנה שמותר לחלל עליו את השבת, האם צריך לעשות בשינוי היכא דאפשר, מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בעניין זה, והאם מהרי"ץ הכריע איך דעת הרמב"ם.

שבת דחוויה או הותרה אצל פיקוח נפש.

בעניין כשהרמב"ם תופס לשון הגמרא, אין לדייק ממנו. ואין הכרע להלכה בשינוי גירסאות וכו'.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 542

קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי יעקב ישראל יצ"ו
בן הרב אשר יגאלי הי"ו, ונו"ב מרת הודיה מרים בת רבי רונן שמחי שתחי',
בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ ערב פרוץ הקורונה.
יהי רצון שיזכו לחיים טובים ומאושרים, לפרנסה בריוח ובשפע גדול.
המקום ב"ה ימלא כל משאלות לבם ולבכם לטובה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי יעקב ישראל יצ"ו בן הרב אשר יגאלי הי"ו, ונו"ב מרת הודיה מרים בת רבי רונן שמחי שתחי, בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ ערב פרוץ הקורונה.

יהי רצון שיזכו לחיים טובים ומאושרים, לפרנסה בריוח ובשפע גדול. המקום ב"ה ימלא כל משאלות לבם ולבכם לטובה, אכי"ר.

ביאור המחלוקת בגמרא בבא בתרא דף ע"ה ע"א לגבי הפסוק ושמתי כדכד שמשותיך וגו' באלו אבנים יבנה הקב"ה את ירושלם, ולמאי נפקא מינה. בעניין המחלוקת בין שני צדיקים לגבי צרה וגזירות שהיו בזמנם, האם זה בגלל חוסר קדושה וצניעות או בגלל עוון שיחה בטילה בבית הכנסת.

הנביא ישעיהו [נ"ד, י"ב] מתנבא ואומר, וְשִׁמְתִי כְּדָכָד שְׁמִשְׁתִּיךָ, וְשִׁעְרֶיךָ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח. קוראים פסוק זה בהפטרות נח וראה. הקב"ה מנחם את ישראל, ומבטיח כי לעתיד לבוא הוא יבנה את ירושלם באבני כְּדָכָד.

לגבי תיבת שְׁמִשְׁתִּיךָ, ישנם פירושים שונים שאנחנו לא ניכנס כעת אליהם. הגמרא במסכת בבא בתרא [דף ע"ה ע"א] מביאה את הפסוק דלעיל, ונחלקו שם בגמרא באיזה אבנים יבנו את ירושלם עיקו"ת. הרשב"ם מסביר שם, כי שְׁמִשְׁתִּיךָ הכוונה לחומות ירושלם.

וזה לשון הגמרא, ושמתי כדכד שמשותיך, אמר ר' שמואל בר נחמני, פליגי תרי מלאכי ברקיעא, גבריאל ומיכאל. ואמרי לה, תרי אמוראי במערבא, ומאן אינון? יהודה וחזקיה בני רבי חייא, חד אמר, שוהם. וחד אמר, ישפה.

ידוע כי מאד עמקו מחשבותיהם של חכמינו ז"ל. מוטל עלינו כעת, לְהִבִּין מְשָׁל וּמְלִיצָה דְּבָרֵי חֻכְמִים וְחִידוֹתָם [משלי א' ו']. חז"ל מגלים טפח, ומכסים טפחיים. אנחנו מנסים להבין את אותה מחלוקת שנפלה לגבי אותם האבנים, באיזה מהם הקב"ה יבנה את ירושלם, האם משהם או מישפה. למאי נפקא מינה ממה יבנו אבני ירושלם? העיקר שהם אבנים טובות. והתמיהה גדלה שבעתיים, הגמ' אומרת שהמחלוקת אינה רק כאן בארץ, אלא אפילו

ברקיע. המלאכים גבריאל ומיכאל נחלקו בזה. וגם האמוראים בארץ ישראל.

מאמר זה אומר דרשני.

מובא בספרים רבים, כי בדורות שעברו ישבו שני צדיקים גדולי עולם, ודנו על סיבת צרה וגזירות שהיו בזמנם. או שהם גם דנו באופן כללי על הגלות של עם ישראל. הם התבוננו וחקרו, מדוע בעוונותינו הרבים, עדיין איננו זוכים לגאולה. מה הוא העוון העיקרי המעכב את ביאת המשיח?

האחד אמר, שהעוון המרכזי הוא חוסר קדושה. הצניעות ירדה פלאים. לא מתנהגים כראוי, הן הגברים והן הנשים. וחבירו אמר, כי המשיח מתעכב בעוון שיחה בטילה בבית הכנסת.

דנו ונחלקו. זה הביא ראיה לדבריו, וזה הביא ראיה לדבריו. ובסופו של דבר לא הגיעו לכלל הסכמה. אמרו, הבה ונפתח את החומש, ונעשה כמו גורל, והקב"ה יהיה בעזרנו.

ידוע, וגם דיברנו על כך בעבר ובכ"מ, כי ישנן שאלות קשות שצריכים להתייעץ עם התורה, בבחינת 'נייתי ספר ונחזי'. פותחים את החומש, ולומדים תשובה לשאלתם. כך כתוב על יאשיה המלך, כשפתחו את ספר התורה, וראו כי כתוב בראש הדף את הפסוק [דברים כ"ח ל"ז], יוֹלֵךְ יי אֶתְךָ וְאֶת מְלַכְךָ. דיברנו בזמנו עוד [מוצש"ק שמות התשע"ה], כי ספר התורה בודק את האדם לפי העלייה שהוא קיבל לקרוא. היא תרמו לו דבר הקשור אליו.

לאו דוקא הקריאה בתורה, אלא אפילו אם הגיעה אליו שאלה הקשה להכרעה, והוא צריך לדעת במהירות כיצד להתנהג, הרי הוא יכול לפתוח בסתם ספר קודש, ולראות בפסוק שנפל לו בראש הדף, מה צריכה להיות התשובה וההדרכה בעבורו. יש לציין כי לאו דוקא בראש הדף, אלא אפילו בכל סימן אחר שהוא עשה.

ישנו מושג מסובך ומורכב יותר הנקרא גורל הגר"א, ואכמ"ל. רואים מן התשובות הרמוזות בספרי הקודש ממש פלאים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

לכן אדרבה, רצוננו להתנהג באופן הפוך, לנקום את נקמת דינה, ולהרוג אותם.

ברור כי פשט התרגום אינו נוגע לדיבורים אסורים בבית הכנסת. שלא כמו שהבין בעל קרבן משה שם, כי ישנו בזיון לבתי הכנסת. לא נראה לי שזאת הכוונה.

שורש העניין הוא, אפילו שפשט התרגום אינו מורה כלל על איסור שיחה בבית הכנסת, היות וכל מטרתו של גורל הוא רק למצוא רמזים בתורה על התנהגות והדרכה הדרושים מאתנו, לא חייבים שהתשובה תתקשר אל פשט הפסוק. העיקר הוא שמוזכר עניין שיחה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אפילו שלא בהקשר המשמעות המתבקשת.

זה מה שרצה הצדיק ההוא לומר, שמוכח בתורה כי אורך גלותנו מגיע גם בגלל הדיבורים בבתי הכנסת.

כבר סיפרנו בזמנו על אותו החכם שנקרא רבי משה משולם, שעלה לתורה, וקרא את הפסוק ודברים ל"א ט"ז, וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת. אמר לו האר"י לאחר מכן, מדוע אתה כותב את החידושים שאני אומר? אמרתי לך לא לכתוב. נשאלת השאלה, הרי הפסוק מדבר על משה רבינו, מה הקשר לרבי משה הכותב את כתבי האר"י? ודאי שהתשובה היא כי לא צריך שיהיה קשר פשוט בין המאורע לבין מה שכתוב בתורה, כי מדובר כאן על רמזים גרידא.

בתורה ישנם רמזים לכל הדברים שהיו ויהיו במשך כל הדורות. וכמובן מאליו, לא יתכן שיימצאו דברים מפורשים ופשוטים, אלא רק רמזים.

נחזור לעניין הסיפור על שני הצדיקים. הפסוק מדבר על חוסר צניעות וקדושה, והתרגום מזכיר את השיחה בבתי הכנסת ובבתי המדרש. ברור איפוא כי שניהם צודקים. לזה ראייה מן הפסוק, ולזה ראייה מן התרגום במקום. בודאי אורך הגלות נובע משתי הבעיות האלו.

עשו כך הרבנים הצדיקים דלעיל, ופתחו את החומש, ונתגלה לפניכם בס"ד הפסוק בפרשת וישלח ול"ד ל"א, וַיֹּאמְרוּ, הַכְּזוּנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֹתֵנוּ.

רואה זאת הצדיק הראשון, הסובר כי הצרות מגיעים בגלל חוסר הצניעות, ואומר, הנה מפורש כדברי. הצרות מגיעות בגלל פריצות. עונה כנגדו הצדיק השני, תראה את התרגום המיוחס ליונתן, בו כתוב, לא יאי למהוי מתאמר בכנישתהון דישראל.

ראיתי כאלו שלא הבינו את הסיפור, וכדלקמן. לכאורה יש כאן תמיהה, הרי נושא התרגום שם אינו נוגע לאיסור שיחה בטילה בבתי הכנסת. אפשר לפתוח ולראות בתרגום יונתן, ששמעון ולוי ענו כי לא מכובד שבבתי הכנסת ובבתי המדרשות בעם ישראל, יאמרו וישוחו בדבר כזה שאירע לבתו של יעקב אבינו. ובכל זאת, החכם השני מצא רמז בתרגום, כי אפילו שהפסוק מדבר על נושא אחר בכלל, בכל זאת נרמז בו גם איסור שיחה בטילה בבתי כנסיות.

בספר קרבן משה למשל ובפירושו למס' ב"ק דף ס' ע"ב, נראה כי טעה בכוונת המעשה. הוא הבין כי מבזים את בתי הכנסת, כביכול עושים אותה כמו אשה פרוצה. יש לדעת כי לא זהו המכוון.

אפשר לראות בתרגום יונתן ותרגום ירושלמי, שבעצם הם אותו הדבר, שלא מסבירים כך, אלא אומרים בזה"ל, ענין שמעון ולוי, לא יאי למהוי מתאמר בכנישתהון דישראל, ערלאין סאיבו לכתולתא, ופלחי צלמין טניפו לברתיה דיעקב. אלהין כדין יאי למהוי מתאמר, ערלאין אתקטילו בגין בתולתא ופלחי צלמין, בגין ברתיא דיעקב. מבואר כאן, כי שמעון ולוי ענו לטענת יעקב אבינו. הוא אמר להם, עֲכָרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בְיֹשֵׁב הָאָרֶץ, וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהַכּוּנִי וְנִשְׁמְדִתִּי אֲנִי וּבֵיתִי. והם השיבוהו ואמרו, הן בלא שלא נהרוג אותם, יהיה בזיון גדול לעם ישראל. היתכן שיתפרסם בעם ישראל ובכל העולם, כי גויים טימאו את דינה?

נשוב עתה לדברי הגמרא בבבא בתרא שהביאה את המחלוקת על אבני המקדש, האם הם מאבני שוהם או מאבני ישפה. אחרי כן מובא שם כי הקב"ה אומר, להוי כדין וכדין. דהיינו, אתם החכמים והמלאכים נחלקים האם האבנים יהיו משוהם או מישפה, לכן נכריע כי האבנים יהיו גם מזה וגם מזה. כמו בגמרא זו, כך במעשה שני הצדיקים דלעיל, שניהם צודקים, ושניהם אמת. גם הפריצות וגם השיחה בבתי כנסת, שניהם גורמים לאריכות הגלות. בחינת זה וזה גורם.

*

הפסוק אומר ותהלים קמ"ז, בונה ירושלים יי, נדחי ישראל יכנס. ידועה השאלה, מדוע הפסוק אומר בונה, צריך לומר יבנה? אלא בודאי מוכח כי גם כעת ממש הקב"ה בונה את ירושלים, מן התורה והמצוות שעם ישראל לומדים ומקיימים. לכן כתוב בלשון הווה.

מהרי"ץ מביא עניין זה בעץ חיים וחלק א' דף כ' ע"א] בזה"ל, בונה ירושלים, כי כל יום בונה אותה על ידי המלאכים, שמנסרים אבנים טובות לפתחים ולחלונות שלו, כמו שראה תלמיד דרבי יוחנן כשהפליגה ספינתו בים [בבא בתרא דף עה.]. ואחר שתגמר להבנות, אז נדחי ישראל יכנס יעו"ש.

נשאלת השאלה, אם כן הוא, כבר כמה זמן לוקח לבנות את בית המקדש? כל כך הרבה דורות?

התשובה היא כי אכן הקב"ה בונה. הווה. אבל הבנין נופל כל הזמן. בונים והורסים. מזכיר את פיתום ואת רעמסס, עליהם אומרת הגמרא במסכת סוטה [דף י"א ע"א], רב ושמואל, חד אמר, פיתום שמה. ולמה נקרא שמה רעמסס? שראשון ראשון מתרוסס. וחד אמר, רעמסס שמה. ולמה נקרא שמה פיתום? שראשון ראשון פי תהום בולעו. מצד אחד עם ישראל מקיים את התורה ואת המצוות, ומצד שני יש גם עבירות לרוב רח"ל. הבנין לא מחזיק בעוונותינו הרבים.

על נושא זה ישנה אריכות בספר ויחי יוסף [פרשת וישב, דף רע"ט]. הוא עומד על הקשר בין מעשה שני הצדיקים דלעיל, לבין מחלוקת הגמרא על בניית בית המקדש מאבני שוהם וישפה. שוהם היא האבן של יוסף הצדיק, מדת היסוד והקדושה, וישפה היא האבן של בנימין, בחינת יש פה. כדאיתא בבראשית רבה פע"א.

בנימין שמר על פיו. אפילו שהוא ידע כי יוסף נמצא במצרים, לא גילה לאחיו. ואפילו שבזו אותו וכעסו עליו, ובמדרש תנחומא ומדרש הגדול מובא שגם היכו אותו, שמר על סודו. הרי לגבי מציאת הגביע באמתחתו, מובא במדרש [רבה צ"ב ח'] כי הם אמרו לו, גנבא בר גנבתא. אתה גנב, ואמך גנבת, שנאמר [בראשית ל"א י"ט], ותגנב רחל את התרפים אשר לאביה. בנימין שמע זאת, ושתק. הבליג. יש פה. אפילו שיוסף הצדיק גילה לו שהוא הוא, סבל בנימין את הכאתו ואת בזיונו בדומיה, ואכמ"ל.

אבנו של יוסף היא השוהם. יוסף מורה על הצניעות והקדושה. מדת צדיק יסוד עולם. ובנימין מורה על הדיבור ושמירת הפה. זו הסיבה שנחלקו החכמים בגמרא, ממה יבנה בית המקדש, משוהם או מישפה? אומר להם הקב"ה כי שניהם צודקים, וכאמור בפסוק דלעיל, הכזונה וגו'. לעתיד לבוא, כשייבנה בית המקדש, הוא יבנה בזכות קיום שני המצוות הללו גם יחד.

ליתר ביאור, שיובן העניין היטב, כדאי שעורכי השיעור המביאים אותו לדפוס, יביאו כאן את לשון מקור הדברים בספר ויחי יוסף (גרינוואלד) שהזכרנו, שזה מעורר, והאותיות מחכימות. וזהו.

יש לפרש מה דאיתא במסכת בבא בתרא ודף עה. [עה"פ [ישעי" נ"ד] ושמתי כדכד שמשותיך (דהוא הבטחה על בנין ירושלים לעתיד) א"ר שמואל בר נחמני פליגו בה תרי מלאכי ברקיעא גבריאל ומיכאל, ואמרי לה תרי אמוראי במערבא ומאן אינון יהודה וחזקיה בני

בבנות ישראל הוא סיבת אריכת הגלות. וענה לו מוהר"ר ייב"א ז"ל, יעיין כבודו בתרגום יונתן על הפסוק הכזונה יעשה וגו', לא יאי למהוי מתאמר בכנישתהון דישראל וכו'. הרי מפסוק זה ראייה גם לשיטתי, דסיבת אריכת הגלות הוא מחמת זלזול בביהמ"ד, שמשחחים בעת התפילה, וצדקו דברי שניהם.

ואפ"ל דהפלוגתא בין הני תרי מלאכי דרקיעא ובין הני תרי אמוראי מאיזה אבנים יבנו חומות ירושלם, תליא בפלוגתא של הרה"ק רבי פנחס מקאריין זי"ע עם הרה"ק ר' ייב"א זי"ע. דידוע דאבני החושן היה כנגד י"ב שבטים, ואבן שוהם היה כנגד שבט יוסף, ואבן ישפה היה כנגד שבט בנימין, דמ"ד מאבני שוהם יבנה חומות ירושלם של מעלה, סובר כמ"ד שעיקר סיבת אריכת הגלות הוא מחמת פירצות צניעות בבתי בני ישראל. דאבני שוהם שהיה קבוע באבני החושן היה כנגד שבט יוסף, שהיה מדתו טהרת ישראל וקדושת היסוד, ובכלל זה הוא גם מדת הצניעות, דע"י שבנות ישראל נזהרין בדרכי צניעות בגלות זוכין לבנין ירושלם של מעלה, וממילא גם ירושלם של מטה יבנה מאבני שוהם, כי ביהמ"ק של מעלה מכוון כנגד ביהמ"ק של מטה, ויבנה ביהמ"ק של מטה מאותו המין שנבנה ביהמ"ק של מעלה. ואידך מ"ד דסבר מאבני ישפה יבנה חומות ירושלם של עתיד, סובר כאידך דעה דסיבת אריכת הגלות הוא מחמת זלזול בתי כנסיות, שמשחחים בעת התפילה, דאבני ישפה שהיה קבוע באבני החושן היה אבנו של שבט בנימין שבחלקו נבנה ביהמ"ק, כדפרש"י בפ' ויחי, ובתי כנסיות ובתי מדרשות הם בבחינת מקדש מעט, דבזכות שמירת קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא לשוח באמצע התפילה יגאלו בני ישראל מהגלות ויבנה מקדש של מעלה, כי הם מכוונים זה כנגד זה, ואמר הקב"ה כדין וכדין דמשניהם יבנה, דשני הזכותים צריכים להגאולה. ועל כן צריכים לחנך הבנים על דרך הקדושה וטהרה, ולהזהר שלא להביא אל הבית כלי טלוויזיאן שהוא משחית את כל קדושתו וטהרתו של ישראל.

ר' חייא, חד אמר שוהם וחד אמר ישפה (דמאבנים אלה יבנה ירושלם). אמר להו הקב"ה ליהוי כדין וכדין (כדברי זה וכדברי זה והיינו כדכד). ולכאורה צ"ב דמה נפקא מינה מאיזה אבנים יבנו חומות ירושלם לעתיד לבא, וגם מאי הפלוגתא דהני ב' מלאכים ובי אמוראים.

ואפ"ל דהנה ידוע דמקדש של מעלה מכוון כנגד ביהמ"ק של מטה, והמקדש של מעלה נבנה ממצוות ומעש"ט של ישראל, כמבואר בספה"ק זרע קודש מהרה"ק מראפשיטין זי"ע ע"פ (תהלים קמ"ב) בונה ירושלם ה', דלכן כתיב בונה בלשון הוה ולא יבנה, דהקב"ה בונה תמיד ירושלם של מעלה ממצוות ומעש"ט של בני ישראל, וכשיגמור המקדש של מעלה ירד למטה בנוי ומשוכלל. אך לכאורה לפי"ז למה עדיין לא נבנה, הלא כמה אלפי מצוות ומעש"ט עשו בני ישראל עד עתה. אמנם, כמו שנבנה ביהמ"ק ממצוות ומעש"ט, כך לאידך גיסא כשאדם עובר ח"ו עבירה חוזר וסותר הבנוי מכבר. דמצד אחד בונים ע"י מצוות ומעש"ט, ומצד אחר סותרים ע"י עבירות וחטאים רח"ל.

והנה מספרים עובדא שפעם נתוועדו יחדיו הרה"ק ר' פנחס מקאריין זי"ע עם הרה"ק ר' ייב"א זי"ע, ונדברו איש אל רעהו יחדיו לדעת מאיזה חטא נמשך אריכת הגלות עד כה. הרה"ק ר' פנחס מקאריין ז"ל אמר, שעיקר החטא הוא מחמת שבנות ישראל אינם מתנהגים בצניעות. והרב מוהר"ר ייב"א אמר, שסיבת אריכת הגלות הוא מחמת שמשחחים בבית הכנסת ובתי מדרשות בעת התפילה בחזרת הש"ץ דשמו"ע, ובעת קריאת התורה, ועי"ז אין תפילות בני"י עולות לפניו יתב' ומעכבים את הגאולה שלימה. וגמרו ביניהם לפתוח חומש, ובאיזה פסוק שימצאו בראשונה סמך לאחד מהם יוכיחו לדעת שהצדק אתו. וכך הוה, שפתחו חומש, ונפתח בפרשת וישלח (בראשית ל"ד) בפסוק הכזונה יעשה את אחותינו, ונתוודע עי"ז צדקת דבריו של מוהר"ר פנחס מקאריין ז"ל, דחטא שנפרצה גדרי צניעות

ביאור דברי הגמרא בבא קמא דף ס' ע"ב דבר בעיר
אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת, שמלאך המות
מפקיד שם כליו, ונפק"מ לדינא לגבי ברכת מעין
שבע בליל פסח שחל בשבת.

ישנה גמרא מופלאה במסכת בבא קמא ודף ס'
עמוד ב'. תנו רבנן, דבר בעיר, אל יכנס אדם
יחיד לבית הכנסת, שמלאך המות מפקיד שם
כליו. כאשר מתחוללים דבר ומגיפה ח"ו, אין
להיכנס לבית הכנסת ביחידות, כי מלאך המות
מפקיד שם את כליו. והני מילי היכא דלא קרו
ביה דרדקי, ולא מצלו ביה עשרה.

שתי השורות הללו, חובקות יסודות עולם. חז"ל
מדברים אלינו ברמזי רמזים, ואנחנו מוכרחים
להבין לפחות קצת, מה בעצם כתוב פה? וכי
למלאך המות ישנם כלים? ומדוע אין לו מקום
אחר לשים אותו לבד מבתי הכנסת?

זאת ועוד, יש לעיין בדברי הגמרא לגבי בית
הכנסת שמלמדים בו תינוקות. הרי בזמנם לא
היו תלמודי תורה במקומות מיוחדים ונפרדים,
אלא היו מלמדים בבתי הכנסת, ששם התפללו
הציבור. ואומרת הגמרא כי בבית הכנסת כזו
שמלמדים בה תינוקות, או שמתפללים בה
עשרה, אין לחוש, ואפשר להיכנס. מלאך
המות לא יניח שם את כליו. ישנם פירושים
שונים בדברי הגמרא, וגדולי ישראל אמרו בה
כמה וכמה ביאורים שונים.

ברצוני לומר בס"ד פירוש מיוחד, שהקב"ה
האיר בו את עיני, אך נקדים לו דבר מוסר נוקב
מאד, בנוגע לדיבורי החול בבתי הכנסת. מי
יכול לדעת אם לא עון זה הוא שמקטרג גם כיום
עלינו. הרי דיברנו על אברך יקר, בנו של
הרה"ג בן ציון פלמן זצ"ל שנחלה במחלה
הקשה בעונותינו הרבים, וקיבל התראות מן
השמים לעורר על חומר הדיבור בבתי כנסיות
ובתי מדרשות. לאחר זמן מה הוא ניסה לעורר
את הציבור על הנגע ההוא, אך הוא הלך
לעולמו בטרם עת. הוא לא זכה, וגם אנחנו לא
זכינו.

בספר הגן ודרך משה כתב כך [ליום ח' דף כ"ו],
משל למלך שיש לו גן נאה ומהודר, והמלך
רוצה ליסע לדרך רחוק למדינה אחרת, והכריז
בכל מדינתו, מי שרוצה לשמור גנו עד ביאתו,
יתן לו שכר פעולה טובה, ובאם שיקבל עליו
לשמרו ולא ישמור כראוי, אז יהיה גדול עונו
מנשוא.

והנה כל בני המדינה, אינם רוצים לקבל הגן
מפני אימה, שיראים שאינם יכולים לשמור
כראוי. והיה שם אדם אחד ואמר למלך שיתן
לו לשמור, וקיבל עליו הגן הזה, ומסר לו המלך
לרשותו את הגן, ונסע המלך למקומו. לימים
רבים, בא המלך לביתו, ומצא את הגן חרוב.
על מי כועס המלך? בודאי אינו כועס אלא על
מי שקיבל על עצמו לשמור, ולא שמר כראוי.

כך המלך, זה מלך מלכי המלכים, נתן לנו את
התורה היא הגן הטוב, וחיזר על כל אומה
ולשון, ולא רצו לקבל התורה מפני אימת וטורח
המצוות שלא יכולים לשמרה. ואנחנו עמו
קיבלנו את התורה, ואמרנו נעשה ונשמע.
ועכשיו בעונותינו הרבים, לא שמרנו את
התורה. נמצא אין השטן מקטרג אלא על
ישראל, ולא על אומות העולם.

ויובן הגמרא במסכת יבמות דף פ"ג, אין
פורענות באה אלא בשביל ישראל, שקיבלו
את התורה לשמור ולא שמרו, וקל להבין.
דהיינו לא שישראל גרועים יותר מהאומות,
אלא בגלל שהם קיבלו את התורה, ולא עמדו
בהבטחות. לא שמרו עליה וקיימו בעוה"ר.

ועל כל קטרוג שהשטן מקטרג, הקב"ה במדת
רחמיו משתיק לו. למשל, כשהשטן אומר
ישראל גנבים או גזלנים הם, הקב"ה משיב לו,
מי יאמר אם האומות היו מקבלים את התורה,
שלא היו גנבים וגזלנים יותר מישראל, אבל אם
מקטרג ואומר, שישראל אין להם יראה,
ומדברים בבית הכנסת, לזה אין להקב"ה
תירוץ כביכול. כי עכשיו ראינו בעונותינו
הרבים האומות, עומדים בבית תפלתם באימה

התוס' אומרים במסכת בבא קמא שם בזה"ל, שמלאך המות מפקיד שם כליו. לא גרסינן שנאמר [ישעיהו י, כח] לְמַכְמֵשׁ יִפְקֵד פְּלִיּוֹ. דגבי עשרה מסעות של סנחריב כתיב האי קרא, פֶּאֶר עַל עֵינֵי, עֶבֶר בְּמַגְרוֹן, לְמַכְמֵשׁ יִפְקֵד פְּלִיּוֹ.

לפני התוספות היו ספרים אחרים, והם לא מעט, אלא הרבה, שבהם היתה כתובה גירסא אחרת. הם הוסיפו כמה מלים בגמרא, והורידו אותם בספרים שלנו מפני דברי התוס'. גירסתם היתה כך, אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת, שמלאך המות מפקיד שם כליו, שנאמר לְמַכְמֵשׁ יִפְקֵד פְּלִיּוֹ.

אבל התוס' טוענים כי המלים הללו אינם מתאימות לכאן. מה הקשר? וכי הפסוקים שם מדברים על מלאך המות? לא. מדובר על סנחריב. הוא בא לכבוש את ירושלם בדור של חזקיהו המלך, וכתוב עליו כי הפקיד את כליו במכמש. התוס' טוענים כי אין ראיה משם כלל ועיקר לסוגיא שלנו העוסקת בהפקדת כלי מלאך המות.

אלו דברי התוס'. אבל בשביל ליישב את גירסת הספרים האחרים, נאמרו מהלכים רבים. למשל, רבי עקיבא איגר כאן מציין לספר גן המלך שמתרץ זאת. וכן ישנם פירושים אחרים נחמדים מאד, אפשר לראות בספרי המפרשים, ולא קשה להגיע אליהם. נציין בקצרה, כגון ספר דרושים ופירושים לרבי נחמן אנגיל במגילת איכה, על פי ספר כלי פז על ישעיהו [שם], הוא מפרש ומסביר את הקשר. וכן בעין אליהו על עין יעקב, ובדברי שאול (להגרי"ש נתנזון) על בבא קמא שם. ובאופן כללי, בשביל להבין את שרשי הסוגיא, יש לעיין בבן יהודע שם, ובשו"ת הרשב"ש [ס"ס קצ"ה].

בס"ד נוסף פירוש מקורי. כוונת הגמרא לדרוש מן המלה לְמַכְמֵשׁ, אל תקרי למכמש, אלא לבי כנישתא. זוהי הראיה שמלאך המות מפקיד את כליו בבית הכנסת. ביאור הדברים, שאותיות הבי"ת והמי"ם מתחלפים, יען כי

וביראה. ומיד נותן הקב"ה רשות למשחית לחבל העולם. וזהו דְּבַר רַחֲמָנָא לִיצְלָן, ואל תקרי דבר אלא דיבור, שהיה מדבר בבית הכנסת וברא מלאכים משחיתים, המה ממיתים אותו בשעת הדבר ב"מ.

בעניין מה שהגויים מכבדים את בית תפלתם, נזכר מזה גם בתשובות הרמב"ם בעניין תקנתו להתפלל תפילה אחת. תשובות חתם סופר וכו'. ועיין באיגרת המוסר המיוחסת למהר"ש צאלח. מצד שני, יש מקום ללמד על ישראל זכות, כי יצר הרע אין לו עניין לפתות את אומות העולם. וגם בקושי הם נמצאים שם זמן קצר וכו'. עכ"פ נמשיך בדברי ספר הגן.

על פי זה נראה לי כוונת הגמרא בבבא קמא [דף ס' ע"ב], דבר בעיר אל ילך אדם יחידי לבית הכנסת, שמלאך המות מפקיד שם כליו. הנה בעיני כל הרואה יפלא גמרא זו, וכי אין למלאך המות מקום אחר להפקיד כליו, כי אם בבית הכנסת מקום קדוש? ועוד, דקאמר שלא ילך יחידי, משמע עם רבים מותר לו לילך. מאי איכפת למלאך המות בין יחיד לרבים. את השאלה הזו אמנם אפשר לתרץ בפני עצמה, כי שייך שזכות הרבים תגיין עליו. ואכמ"ל.

ולפי דרכינו יתורץ, כי הקדמנו שמכל דיבור ודיבור בבית הכנסת, נברא משחית אחד, וזהו כליו של מלאך המות. בחטא הזה הורג את האדם. אך אם כבר דיבר, מאי תקנתיה? יעשה תשובת המשקל, מדה כנגד מדה. באותו מקום שדיבר עם חברו, ילך עכשיו לשם עם חברו, ויחסום את פיו כאילו הוא אלם ואינו יכול לדבר, ואז תהיה תשובתו שלימה.

והנה אם הולך יחידי לבית הכנסת, אין תשובתו שלימה, ויקטרג השטן ויאמר חסרא לגנבא נפשיה לשלמא נקט [כסנהדרין כ"ב ע"א], רוצה לומר שלא היה לו לדבר עם שום אדם, ע"כ דומם. והשתא דבר בעיר, אל ילך אדם יחידי לבית הכנסת, כי אין תשובתו מועלת רק במדה כנגד מדה עם רבים, ודוק.

שניהם יוצאות מהשפתיים. אלו הן אותיות בומ"ף. הנו"ן והמי"ם גם הם מתחלפים. מאותיות למנ"ר. שורש המלה הוא כנש, נמצא שהתי"ו נוספת. לכן חז"ל דורשים מן המלה 'מכמש', בי כנישתא. אמנם הם לא רצו להביא ראיה גמורה, אלא רק אסמכתא, מפני שפשט הפסוק איננו כן.

בספרים המדוייקים לא גורסים לְמִכְמֶשׁ בשי"ן ימנית, אלא לְמִכְמֶשׁ בשי"ן שמאלית. כך כתוב בכתר בן אשר, ובספרי התיגאן, וכן הוא במנחת שי. ולפי זה מובן עוד יותר, כי מדובר על בית הכנסת. השי"ן שמאלית והסמ"ך מתחלפות.

וואף על פי שלא נזכר שם בגמרא בהדיא אל תקי למכמש וכו', אשכחן כבר כי האיי גוונא לחז"ל שאפילו דרשות גזירה שווה לא פירשו בהדיא כל שכן אל תקרי שהיא דרשה גלויה יותר, וכמו שכתבנו בס"ד במקום אחר. ועיין דברי חפץ קובץ י"ד, ניסן שנה זו, מסוף דף רפ"ג.

בספרי חכמי תימן יש חידוש אחר בסוגיא זו. אצלם, היו כתובות כמה מלים נוספות, אותם אין לפנינו בשום ספר.

האחד הוא בספר מדרש שואל ומשיב ודף ע"ה ודף רמ"ג. (והשני בספר ילקוט מדרשי תימן, וכדלקמן). וזו גירסתו בגוף דברי הגמרא, אל יכנס אדם יחידי לבית הכנסת, מפני שמלאך המות מפקיד כליו שם. ומאי כליו, מקלו ומנעלו. הוא כותב שם פירוש על כך רעיוני נאה, כדרכו בקודש, אבל הוא לא פשט.

בספר ילקוט מדרשי תימן [פרשת בא דף רס"ג] גם נוספה הוספה כעין זו, אבל שם היא בארמית. וזה לשונו, אל יכנס אדם לבית הכנסת יחידי, לפי שמלאך המות מפקיד שם כליו. ומאי מְנוּהִי דמלאך מותא? אמרו, חלדא וסנדלא. אלו בערך המלים שהיו גם לפני בעל מדרש שואל ומשיב, אבל הוא גרס זאת בלשון הקודש. סנדלא הוא מנעל, וחלדא, אין לי ידיעה מה

זה. לפי המפורש מאידך בספר שואל ומשיב, יוצא שמדובר על המקל.

מעתה אנחנו מרוויחים דבר חשוב. כמה מפרשים דנים בדברי הגמרא, מה הם בדיוק הכלים של מלאך המות? נאמרו בזה פירושים שונים. הבאנו את דברי הרב דרך משה שאומר כי אלו הדיבורים. והבן יהוידע אומר כי אלו שלוחי מלאך המות. וישנם עוד כהנה וכהנה פירושים.

חושבני כי מדובר על כלי מלאך המות ממש, כי מדובר בשעת הדבר. הרי הרחבנו בס"ד [בשיעור הקודם, מוצש"ק תזריע ומצורע] בפירוש דברי הגמרא בסנהדרין [דף כ"ט ע"א] האומרת, שב שני הוה מותנא, ואיניש בלא שניה לא שכיב. לפי דברי רבא שם, מפחידים את העדים ואומרים להם את הפסוק [משלי כ"ה, י"ח], מְפִיץ וְחָרַב, וְחָץ שָׁנוֹן. איש עֵנָה בְרַעְהוּ עַד שָׁקַר. אלו בעצם שלושת כליו של מלאך המות. מפיץ, חרב, וחץ שנון.

חרבו של מלאך המות ידועה ומוזכרת בהרבה מקומות. מפיץ, לפי הגר"א הכוונה היא לקורנס המפוצץ. משבר הרים ומפוצץ סלעים. כמובן לא מדובר על כלים גשמיים. מלאך המות כולו רוחני, והוא לא צריך להשתמש בכלים גשמיים. אלא עפ"י הגשמיות שלנו, מלאך המות משתמש בכלים המפורטים הללו. כשאנחנו רוצים להגדיר במלים מגושמות את כליו מלאך המות, אנחנו אומרים שהם חרב, מפיץ, וחץ שנון. בהם הוא הורג את הבריות, כל אחד לפי חומרת עוונותיו. הגר"א ועוד מפרשים, כבר הסבירו את ההבדלים ביניהם בכמה וכמה אופנים, ואכמ"ל.

עפ"י גירסת חכמי תימן בגמרא, הן לפי הגירסא שכתובה בספר שואל ומשיב, והן לפי בעל ילקוט מדרשי תימן, האומרים שמלאך המות מפקיד שם את מנעלו ומקלו. ולפי בעל ילקוט מדרשי תימן, לא מדובר על מנעל אלא סנדל, יש להוסיף נדבך בהבנת הסוגיא.

שערי יצחק – השיעור השבועי

עכ"פ בבחינת דבר הלמד מעניינו, יש להבין כי המדובר בסנדל של־אש, כמו מקל של אש, ובו מלאך המות מכה. לצדיק בשוט כמו במעשה של ר' חייא, ולרשע בסנדל, שזה בזיון יותר.

בכתובים הארכתי בס"ד בכל העניינים דלעיל, וכאן עת לקצר. ויאמר לקוצרים י"י עמכם.

המתפללים בשבתות הללו בחצר בית הכנסת, האם יאמרו ברכה מעין שבע.

נפקא מינה לדינא מן הענין דלעיל, שמלאך המות מפקיד את כליו בבית הכנסת. בספר מחזור ויטרי [הלכות פסח סי' ס"ב, במהדורת גולדשמידט דף תמ"ב] מביא בשם מגילת סתרים לרבינו נסים גאון, כי זהו אחד מן הטעמים שלא לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת.

הנידון לגבי אמירת ברכת מעין ז' בליל פסח שחל בשבת, ידוע. הרי בכל שבת אומרים ברכת מעין שבע, ומבואר בגמרא במסכת שבת [דף כ"ד ע"ב] כי ברכה זו ניתקנה בשביל המאחרים. והיינו, מאחר שבת הכנסיות שלהם היו בשדות, והיה חשש מזיקים להישאר לבד, לכן תיקנו לומר ברכת מעין ז' בשביל אותם המאחרים לבוא. ואף שהטעם כיום אינו קיים, כי המציאות השתנתה, התקנה נשארה לדורות. ואמנם, רבותינו המקובלים מסבירים כי ישנה סיבה אחרת לאמירת ברכת מעין ז' בליל שבת, ולפי דבריהם מובן היטב מדוע אנחנו אומרים זאת גם היום, כי הברכה מחוייבת מצד עצמה, והיא לא קשורה בכלל אל המזיקים, וממילא היא לא שייכת דוקא לזמנם של חז"ל. אבל הפוסקים דנים לפי הפשט התקנה עומדת במקומה, אפילו שהסיבה איננה שייכת במקומנו.

הש"ע [סי' רס"ח] הולך לפי כללם של פשטנים, לכן הוא אומר כי בבתי חתנים ובבתי אבלים לא אומרים ברכת מעין ז', מפני שהמקום אינו קבוע לתפילה. במקומות אלו אין לומר את ברכת מעין ז', כי המאחרים לא יבואו לבתי חתנים ובתי אבלים. הם הולכים לבתי כנסיות

חיפשתי ומצאתי, מהו אותו המקל של מלאך המות? באיזה מקל הוא מחזיק? הגמרא במסכת מועד קטן [דף כ"ח] מספרת כי מלאך המות לא יכל להתקרב לרבי חייא. כמה שהוא ניסה לקחת את נשמתו בכמה הזדמנויות, לא הצליח. בסופו של דבר מלאך המות התחכם, עשה את עצמו כעני, דפק בדלת וכו'. כאשר באו לתת לו פת, שאל מדוע אינכם מרחמים עלי? אמר לרבי חייא, מבקשים אותך בשמים, ואינני יכול למלא את תפקידי. מובא כי מלאך המות הראה לרבי חייא, שוטא דנורא. שוט של אש. ואח"כ רבי חייא נפטר. לשון הגמרא, אמצעי ליה נפשיה. ר' חייא נתן לו אפשרות לקחת את נפשו. מפירושו של רש"י נראה שהוא הראה לו את שוטו, רק בכדי שיאמין על עובדת היותו מלאך המות, כי מתחילה הוא הפך את עצמו לעני. דהיינו, מלאך המות שהתחזה לעני רצה להוכיח כי הוא אכן מלאך המות, ולכן עליו למסור לו את עצמו, על כן הראהו שוט של אש. ומי זה שמחזיק שוט של אש, לבד ממלאך המות? [אמנם לפי פירוש הענף יוסף שבעין יעקב שם, אין ראיה. ואכ"מ].

שוטא דנורא, שוט של אש, הוא מקל. וכיצד אנחנו יודעים זאת? תרגום ירושלמי של פסוק [וַיִּךְ אֶת הָאֶתוֹן בַּמַּקֵּל] [במדבר כ"ב, כ"ז] בשוטא. כמרבן למדנו כן מתוך מה שכתוב בספר ביאור שמות הנרדפים [דף ר"א]. שם הוא אומר כי מקל חזק מכונה בשם שוט.

זכינו להבין את משמעות הפקדת המקל בבתי הכנסת, אבל עדיין צריך ביאור, מה הוא אותו המנעל או הסנדל שמפקיד שם מלאך המות? עד עתה לא מצאתי מקור לזה. לא ידוע לי היכן מובא כי מלאך המות מחזיק מנעל או סנדל. מה הוא עושה איתם? השם ב"ה יאיר עינינו. אם אחד משומעי השיעור ימצא איזה מקור או סמך לכך, שיאמר לנו, ושכרו כפול מן השמים להגדיל תורה ולהאדירה.

[והוספת העורך: יש לעיין בזוה"ק תוספת בסוף כרך ג' (ויקרא, במדבר, דברים) דף ש"ח עמוד ב'. שאול נ"י].

מוצש"ק אחרי מות וקדושים ה'תש"פ ב'של"א
הקבועים. ומן ההלכה הזו המשיכו הפוסקים וטור
וש"ע סי' תפ"ז ודנו גם לגבי ליל פסח שחל
בשבת.

שיטתו של רבינו נסים דלעיל היא, שדוקא
ביו"ט אחר שאינו פסח, אם חל בשבת, אז
פשוט וברור שאומרים בו ברכת מעין ז', אבל
פסח שאני. ליל פסח הוא משומר ובא מן
המזיקים, וחז"ל לא תיקנו בו ברכת מעין ז'.

וז"ל המחזור ויטרי, נמצא כתוב במגילת
סתרם לרבינו נסים, ליל שימורים שחל להיות
בשבת, שליח ציבור העובר לפני התיבה.
בשאר לילי שבתות חייב לומר ברכה מעין ז'.
עכשיו אינן אומרים אותו. מפני שלא תיקנו
חכמים ברכה זו בערבי שבתות, אלא בשביל
בני אדם שפעמים מאחרין לבוא, שלא יעמדו
יחידים בבית התפילה, שאותו הלילה עלול
מפני המזיקים, כדאמרין בתלמוד, לילי
רביעיות ולילי שבתות שאגרת בת מחלת,
שרית של שדים ושל מזיקים, מהלכת בהם
ומזקת.

הוא מוסיף בשם רבינו נסים, דבר נוסף אשר
בדרך כלל לא מביאים אותו בספרים. וז"ל,
ועוד מצינו שבית הכנסת עלול מפני המזיקים
ומלאכי חבלה. דאמר ליה מלאך המות לר'
יהושע בן לוי, שמניח בבית הכנסת את כליו.
ועל זאת תיקנו אותה ברכה מעין ז'. וכשחל ליל
שימורים בשבת אין צריך לומר אותה. בשורה
וחצי הללו, הוא מציין למאמר של רבי יהושע
בן לוי האומר כי מלאך המות מפקיד את כליו
בבית הכנסת.

בהערות המו"ל כאן מעיר שלא מצא זאת.
ידועה רק הגמרא במסכת בבא קמא, אותה
קראנו מקודם, דבר בעיר וכו'. אבל מעשה כזה
על רבי יהושע בן לוי הוא לא מצא.

ברוך ה', אנחנו מצאנו זאת בדברי הגמרא,
אבל לא בנוסחאות הרגילות, אלא בחלק מן
הנוסחאות הפחות מפורסמות. וכך הוא גם

בספר מנורת המאור למהר"י אבוהב [שלהי פרק
שי"ט], שמעתיק את דברי הגמרא במסכת
ברכות שלפנינו, והוסיף עליהם את המלים
הנזכרות בדברי רבינו נסים. וכן בספר דקדוקי
סופרים [ב"ק שם] הביא גירסא זו.

לפי איך שהם גרסו בגמרא, רבי יהושע בן לוי
אומר כי מלאך המות שח לו כי הוא בעצמו
שרוי בבית הכנסת, וגם מניח שם את כליו.

ישנם הבדלים בין מה שכתוב במס' ברכות,
לבין מה שכתוב במס' בבא קמא. כגון שהמקור
במס' ברכות הוא מאת מלאך המות, ובמס'
בבא קמא כתוב תנו רבנן. וכן ישנם עניינים
אחרים, כאשר יבחין המעיין.

לכאורה נלע"ד בס"ד דאיכא נפקא מינה
לזמננו. רבי יהושע בן לוי אומר, כי מלאך המות
מפקיד את כליו בבית הכנסת. כעת בעוונותינו
הרבים בתי הכנסת סגורים, ואנשים מתפללים
במקומות פתוחים. ברוך ה', אף שברוב
המקומות לא מסתדר לקיים מניינים, אצלינו
כאן הסתדר לקיים מנייני תפילה בחדר
המדרגות ביחד עם השכנים. לכן נוצרו מנייני
המרפסות, או תפילות במרחבים פתוחים. יש
עושים תפילות בחצרות בתי הכנסת. שם
מתאספים בכמות קטנה המאפשרת להם
להתפלל בריחוק ד' אמות, האחד מהשני. או
סמוך לבית הכנסת.

וכעת, באותם המקיימים מניין בחצר בית
הכנסת, עולה השאלה, האם אפשר לומר
במקומות אלו ברכת מעין ז', או שלא? השאלה
היא, שבית הכנסת הינו מקום קבוע, ודוקא שם
אומרים ברכה מעין ז', ולא במקומות אחרים
שאינם קבועים.

בשו"ת עולת יצחק [ח"ג סי' רנ"ז] נשאלנו על בית
אבלים לא אליכם, האם אומרים שם ברכת
מעין ז', מכיון שהמקום קבוע לתפילה בעבור
האבלים. השאלה מתחזקת בפרט על הנוהגים
להתפלל ארבע שבתות רצופות בבית הנפטר.

שערי יצחק – השיעור השבועי

לזמן מסויים, ובזמן זה קובעים מקום מיוחד להתפלל שם. משא"כ במקומות המצויים היום, שהחליטו הקהל להתפלל באיזו גינה, או מתחת לאיזה בנין, ההחלטה אינה הופכת את המקום לכזה שקבוע לתפילה לזמן מסויים. שהרי ברגע שייגמר הצורך, יחזרו להתפלל בבתי הכנסת. כמו כן, ברגע שיהיו חסרים מתפללים להשלמת המנין, כל מתפלל יחזור לביתו, או ילך למקום אחר. מוכח שהמקום אינו קבוע לתפילה.

לכן מסתבר שבכל המקומות האלו, ידלגו על ברכת מעין שבע.

אבל אין הדברים אמורים אלא בגינות ציבוריות ובבניינים וכיוצא בהם, אבל חצר בית הכנסת שאני. היא נחשבת למקום הקבוע לתפילה. שם יש לנקוט כפי עיקר תקנת חז"ל. הם תיקנו ברכת מעין ז', שמא יבוא אדם לבית הכנסת בשעה מאוחרת, ויבהל, יאמר לעצמו, אוי, בית הכנסת חשוך. נעול. ישנו חשש ממזיקים. אבל עתה, היות ואנשים מתפללים כאן בחצר, הוא רואה ושומע אותם, ויכול להתפלל איתם.

חצר בית הכנסת, או מקום הסמוך דיו לבית הכנסת, באופן שהבא לבית הכנסת לא יחזור על עיקבותיו, כי הוא ימצא מהרה את קהל המתפללים, נחשב כמקום הקבוע לתפילה, ויאמרו שם ברכת מעין ז'. אלו דברים הנראים לי פשוטים מן הסברא.

אולם הנדון שב ומתעורר, עפ"י דברי המחזור ויטרי דלעיל. הרי הוא מביא בשם רבינו נסים, כי הסיבה לאמירת ברכת מעין ז' היא מפני שמלאך המות מניח את כליו בבית הכנסת, וישנו חשש למזיקים. לכן במקום שאינו קבוע אין לומר ברכה זו. והנה אולי יש מקום לדון ולטעון לפי זה, שאין לומר ברכת מעין ז' אפילו אם מתפללים בחצר בית הכנסת. כי מקום הנחת הכלים המזיקים הוא בתוך בתי הכנסת, ולא בחצרותיהם.

לכאורה המקום נהיה קבוע בעבורם למקום תפילה. ובכל זאת אפשר לטעון אחרת, שהלא יסוד התקנה נועדה בעבור המאחרים. וכי אדם שמאחר, מגיע לבית אבליים? לא מסתבר. רק מספר מצומצם של אנשים מגיעים לבתי אבליים. ידידי המשפחה והקרובים, לא ציבור גדול. גם אין שם מקום רחב כל כך שיתאספו המונים. ובכלל לא מקובל שאנשים זרים מגיעים. לכן נוהגים שלא לומר שם ברכת מעין ז', בשום אופן. אפילו אם מתפללים בבית הנפטר במשך חודש ימים, בכל זאת לא אומרים שם ברכת מעין ז'.

הוספנו בתשובה הנזכרת חידוש, כי אם סגרו עקב זה את בית הכנסת, אומרים בבית האבל ברכת מעין ז'. השאלה מצויה באופן שאחד מן המתפללים נהיה אבל, ונעלו את בית הכנסת עד שהגיעו כל הציבור לבקרו ולהתפלל ביחד עמו. אז יש לברך ברכת מעין ז', כי יכולים מקצת אנשים להתאחר. ויעויין שם באורך.

לפי סברא זו, היה מקום לחשוב כי הוא הדין למצב שקורה בזמנינו. אם החליטו אנשים להתאסף ולהתפלל באיזו גינה, או מתחת לבנין, וכדומה, אולי יש לומר ברכת מעין ז', כמו ששמעתי אומרים. הם חושבים כי תפילה כזו נקראת קבועה. וכן המתפללים בחצר בית הכנסת.

יש לדעת שהדבר אינו פשוט, והענין בכלל לא נראה לנו. תפילה במקומות כאלו אינה נחשבת למקום קבוע, כי הדברים משתנים.

סיבת הטעות היא בעיקר מפני שמובא בספרי הפוסקים, כגון בט"ז [סי' רס"ח], וכן מהרי"ץ באחת מתשובותיו [פעולת צדיק ח"ג סי' ס'] ובמשנה ברורה, לגבי ירידים. הם אומרים כי אם קובע בזמן היריד מגיע קבוע לתפילה, אומרים שם ברכת מעין ז'.

סבורני כי אי אפשר להביא ראיה מתפילה בזמן היריד לזמננו. היריד הוא קבוע בין זמן מסויים

מוצש"ק אחרי מות וקדושים ה'תש"פ ב'של"א
התשובה הראשונה על כך שצריכה להיאמר
היא, שרבינו נסים לא כתב את הטעם הזה
לבדו. הטעם הראשון שהוא כתב בזה"ל, מפני
שלא תיקנו חכמים ברכה זו בערבי שבתות
אלא בשביל בני אדם שפעמים מאחרין לבוא,
שלא יעמדו יחידים בבית התפילה שאותו
הלילה עלול מפני המזיקים, כדאמרי' בתלמוד,
לילי רביעיות ולילי שבתות שאגרת בת מחלת
שרית של שדים ושל מזיקים מהלכת בהם
ומזקת, אפשר לומר אותו גם בחצר בית
הכנסת. עפ"י הטעם הראשון אומרים ברכת
מעין ז' לא בגלל שמלאך המות מניח שם את
כליו, אלא מפני שבאופן כללי ליל שבת הוא
זמן שליטת המזיקים, אז שרית השדים מהלכת,
והדבר מסוכן.

הדבר תלוי בטעמים. ועפ"י טעמו הראשון של
רב נסים גאון, יש לומר ברכת מעין ז' גם אם
מתפללים בסמיכות לבית הכנסת.

זאת ועוד, מפני שישנה גירסא במסכת בבא
קמא [שם] המובאת בכמה ספרים, כגון בדקדוקי
סופרים, בתשובת רשב"ש ובדרך משה
שהבאנוס מקודם, אל ילך אדם לבית הכנסת,
או לא יהלך וכו', שלא כפי שכתוב אצלנו, אל
יכנס אדם לבית הכנסת. ולכאורה צריך ביאור,
מה ההבדל בין ללכת לבית הכנסת, לבין
כניסה לבית הכנסת. ומדוע בעצם לא ללכת
לבית הכנסת? הרי העיקר הוא שאין להיכנס
לשם ביחידות, כי מלאך המות מפקיד שם את
כליו.

היה מקום להידחק ולומר, שהדברים אינם
אמורים בדוקא. אפילו שלשון הגמרא הוא, לא
ילך לבית הכנסת, הכוונה אינה לעצם ההליכה,
אלא לכניסה לתוכו. אבל זה קצת דוחק, כי אם
כן הלשון איננו מדויק.

אולי אפשר לחדש ולומר, ולדייק את לשון
הגמרא עפ"י גירסתם, לא ילך, שמשמע לא
ללכת גם לסביבות בית הכנסת. ובמלים
אחרות, אסור אפילו להתקרב לבתי הכנסת,

מפני שמלאך המות הולך ובא שם דרך החצר,
נכנס ויוצא. אין להתקרב.

ומעתה נפקא מינה גם לדידן, שהמקומות
הסמוכים לבית הכנסת גם הם בכלל הסכנה.
ואפילו שהפקדת הכלים בפועל היא בתוך בית
הכנסת, אך הילוכו ויציאתו הם דרך שם.
ומכלל הזהירות שלא להגיע גם לחצרות בית
הכנסת. ולפי בחינה זו, גם עפ"י טעמו השני של
המחזור ויטרי, יש לומר ברכת מעין ז'
למתפללים בחצר בית הכנסת.

המשך שקלא וטריא באריכות, בתשובת מהרי"ץ
בשורת פעולת צדיק לגבי חולה שיש בו סכנה שמותר
לחלל עליו את השבת, האם צריך לעשות בשינוי
היכא דאפשר, מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בעניין זה,
והאם מהרי"ץ הכריע איך דעת הרמב"ם.
שבת דחוייה או הותרה אצל פיקוח נפש.
בעניין כשהרמב"ם תופס לשון הגמרא, אין לדייק
ממנו. ואין הכרע להלכה בשינוי גירסאות וכו'.

בהלולת גאון עוזנו מהרי"ץ זצוק"ל התחלנו
לדבר על עניין חולה שיש בו סכנה, שמותר
וצריך לחלל עליו את השבת. האם דבר
שאפשר לעשותו בשינוי, יש לעשותו דוקא
בשינוי. או שאפשר לעשותו כרגיל היות והוא
מסוכן למות, מכיון שמותר לחלל עליו את
השבת, אין שום הגבלה כיצד להצילו.

אמרנו אז כי הרמב"ן אומר שצריך לשנות,
ואילו הרב המגיד מדייק ומבין מדברי הרמב"ם
שחולק, ואפשר לעשות את המלאכה באופן
רגיל. הרב המגיד סובר בדעת הרמב"ם כי דין
שינוי נאמר רק לגבי יולדת, כל שאפשר לשנות
משנים, אבל לא לגבי חולה.

מהרי"ץ בתשובותיו [פעולת צדיק, חלק ג' סי' קי"ט]
יש שקלא וטריא על כך, ובסוף התשובה כתב
בזה"ל, וא"כ ליכא הכרע דרבינו יסבור היפך
הרמב"ן, דוק. לפני כן הוא דן על שלושת
ראיותיו של הרב המגיד, ומשיב עליהן.
למסקנא נראה כי הוא נוקט שאין הכרע בדעת
הרמב"ם.

אומר הרב המגיד ראייה שנייה, ולא הזכיר שינוי בחולי שיש בו סכנה. זוהי טענה שנייה. מדוע הרמב"ם לא כתב לשנות אצל חולה שיש בו סכנה?

ומוסיף עוד ראייה שלישית, וכתב למעלה גבי החולה, כללו של דבר, חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים. משמע מדברי הרמב"ם האלו, כי אם נמצא אתנו חולה ח"ו, שבת בטילה בעבורו. יש להתנהג כאילו עתה הוא יום חול. עושים את כל צרכי החולה בלי פקפוק ובלי מגרעת. אומר הרב המגיד, עלינו להבין מזה כי גם אין צריך לשנות.

ממשיך הרב המגיד להסביר את החילוק בין חולה ליולדת. מדוע חולה קל מיולדת? והטעם, מפני שכאב היולדת הוא כדבר טבעי, שאין אחת מאלף מתה מחמת לידה. היולדת אינה שרויה בסכנת נפשות, כי הלידה נחשבת כמו דבר טבעי. והרי רואים כי אין אחת מאלף יולדות מתה מחמת הלידה. בהמשך הדברים נעמוד בס"ד על ההגדרות האלו.

אבל צריכים להבין כבר כעת ולדייק את לשון הרב המגיד האומר, כי כאב היולדת נחשב כדבר טבעי. מדוע הוא משתמש בכא"ף הדמיון? למה הוא לא אומר שהלידה היא פשוט דבר טבעי?

ברגע הראשון היינו יכולים לחשוב, אולי היולדת מצד עצמה בכלל אינה צריכה להיות בסכנה. כל צער היולדת מגיע בגלל חטאה של חוה, והיא נתקללה על כך, שנאמר ובראשית ג' ט"ז, **פָּעַצְב תִּלְדִּי בָּנִים**. לעתיד לבוא שהחטא יתבטל, כתוב [מסכת שבת דף ל' ע"א] כי אשה תלד בכל יום. כמו התורנגולת. תלד בקלות. תקרקר ותלד. אולי נסביר עפ"י זה את כוונת הרב המגיד האומר כי לידה היא דבר טבעי.

ברם חושבני שזאת אינה כוונתו. לא נראה כן מן המלים, וגם בסברא לא מובן. לא אכפת לנו כעת אם צער וסיכון הלידה מגיע בגלל החטא,

בהמשך נוכיח בס"ד שמהרי"ץ לא פסק כמו הרמב"ן לגמרי, אלא שהדבר אינו פשוט בעיניו. הוא לא אומר הפוך מדברי הרב המגיד, רק אומר שדעת הרמב"ם אינה ברורה. אין הוכחה לכאן או לכאן. אפילו שהרב המגיד רצה להביא הוכחות שהרמב"ם חולק על הרמב"ן, מהרי"ץ סובר שאין הן ראיות, ויכול להיות שהרמב"ם יסכים עם הרמב"ן. אבל גם יכול להיות שהוא חולק על הרמב"ן.

נקרא את תשובת מהרי"ץ כלשונה. בפ"ב דשבת כ' רמב"ם גבי יולדת בשבת דין י"א, דעושיין לה כל צרכיה. מדליקין לה את הנר וכו', וכל שאפשר לשנות משנין. והיא גמ' פרק מפנין, כמ"ש המ"מ. וכתב שם הרב המגיד, דהרמב"ן למד דכל צרכי חולה שיש בו סכנה, היכא דאפשר לְשַׁנְוֵי במלאכה משנינן, ע"ש. והרב המגיד כתב עליו, דמלשון רבינו נראה דאין חולה שיש בו סכנה בכלל השינוי. דהיינו, הרב המגיד מדייק מלשון הרמב"ם שהוא חולק על הרמב"ן, והוא סובר כי כל מה שאומרת הגמרא [במסכת שבת דף קכ"ח ע"א], כל היכא דאיכא לשנויי משנינן, נאמר רק לגבי יולדת. אבל לגבי חולה אין צריך שינוי.

ומה הן ראיותיו שהרמב"ם חולק על הרמב"ן? מהרי"ץ מביא את דברי המגיד בזה"ל, והרב המגיד כתב עליו, דמלשון רבינו נראה דאין חולה שיש בו סכנה בכלל השינוי. וזהו שכתב גבי יולדת הרי היא כסכנת נפשות. זו הראיה הראשונה. בהמשך אנחנו נראה כי ראיתו היא מדיוק לשון הרמב"ם שכתב באות כא"ף – כסכנת. זוהי כא"ף הדמיון. הרמב"ם לא אומר שהיולדת שרויה בסכנת נפשות ממש, אלא רק שהיא במצב כמו סכנת נפשות. יש דרגת סכנה, ויש דרגת כמו סכנה. יולדת נחתא דרגא. כל מה שמצינו בגמרא שינוי, נאמר רק לגבי יולדת, שהיא רק כמו סכנת נפשות, אבל לגבי חולה שיש בו סכנה והוא שרוי בפיקוח נפש אמתני, אין להחמיר. לא נאמרו שום הגבלות. אפשר לעשות כל מה שצריך בלי שום שינוי.

מוצש"ק אחרי מות וקדושים ה'תש"פ ב'של"א או לא בגלל החטא. המציאות כעת היא שהיולדות שרויות בסכנה. והגם שבבריאת העולם, אילולי חטא עץ הדעת, היולדות לא היו צריכות לסבול בעת הלידה, כמו שיהיה גם לעתיד לבוא. אבל בינתיים עפ"י המציאות יש סכנה. ממילא כעת הסכנה היא טבעית. אנחנו לא צריכים להתחשב במה שהיה לפני החטא. זה לא קובע לנו כעת. למעשה, כיום הדבר הוא טבעי.

לכן נראה לומר באופן אחר, שהרב המגיד מתכוון להשתמש בדוקא בכא"ף הדמיון. אי אפשר לומר שלידה היא מצב רגיל וטבעי ללא חששות. ברור שהיולדת איננה בריאה. ובכל זאת דרגתה היא בין איש בריא, לבין חולה שיש בו סכנה. לכן הוא אומר כי הלידה היא כאילו דבר טבעי. לא טבעי ממש, אלא קצת חולי. הרי סוף סוף בודאי ישנן נשים המסתכנות בלידה.

אעפ"י כן, ולמרות כל הסכנות, אומר המגיד משנה כי אחת מני אלף לא מתה מלידה. לכן חז"ל החמירו לגבי יולדת שצריך לשנות, וכך נקבעה ההלכה.

בא מהרי"ץ ודוחה את דבריו. תראו גם כעת, כמו בכל המקומות, כיצד הוא מדבר בענווה ובסגנון התבטלות. וז"ל, ואחר נשיקת רגליו, אומר אני שלא כתב כן, אלא מפני שהיה גורס בדברי רבינו גבי יולדת הרי היא כסכנת נפשות בכא"ף. לפי הג"י שלפנינו בדפוס ובכתיבת יד הרי היא כסכנת נפשות בבי"ת. גם עפ"י מה שאנחנו כיום רואים, זה לא רק בכתיבי היד שלנו היותר מדוייקים, אלא גם בדפוסים. כמעט בכלם כתוב בדיוק ההיפך ממה שהרב המגיד אומר. הרמב"ם אומר שהיולדת שרויה בסכנת נפשות. באות בי"ת. זאת אומרת שהיא ממש כמו שאר החולים. א"כ הרי היא כחולה ממש, כדינו ממש, ומסכים לדברי רמב"ן.

ממשיך מהרי"ץ ואומר כך, ואח"כ ראיתי שגם המעשה רוקח כתב כן בש' הרח"א – רבי חיים אבולעפיא – ז"ל. הוא כבר נתן לבו לשינוי

הגירסא. והוא – בעל מעשה רוקח – נחלק עליו. דלא כתב כן הרב המגיד אלא לרווחא דמלתא, ע"ש. המעשה רוקח אומר כי השינוי בין הכא"ף לבי"ת אינה הנקודה העיקרית שבדברי המגיד משנה.

תמיה עליו מהרי"ץ, וקשה, דהרי הרב המגיד תחילת ראייתו היא זאת? ואח"כ הביא עוד דלא הזכיר רבינו שינוי גבי חולה, ואח"כ הביא עוד שרבינו כתב הרי הוא כחול לכל הדברים? דהיינו, מאחר שזאת היא ראייתו הראשונה, אי אפשר לומר שהדברים נאמרו רק לרווחא דמילתא. בודאי שעל דיוק זה הוא ביסס את ראייתו.

מהרי"ץ עובר לראייתו השנייה של הרב המגיד. והנה ראיית שלא הזכיר שינוי גבי חולה, יש לדחות, דרבינו תפס לשון הגמרא. וכמו שבגמרא [יומא פ"ג ע"א] לא הזכיר שינוי, גם הרמב"ם לא הזכיר שינוי. אלא שהרמב"ן חידש זה לגבי חולה, מדהזכר שינוי גבי יולדת, דשויים הם בדיניהם.

ידוע הכלל בדברי הפוסקים, שאין להביא ראיה מחידוש שלא נזכר ברמב"ם, רק ממה שהוא העתיק את לשון הגמרא. אם בגמרא כתוב משהו אחד והרמב"ם אומר משהו אחר, זו ראיה שהוא לא מסכים עם כך שזה להלכה. כמו כן עניין הכתוב בגמרא ונשמט ברמב"ם, הדבר אומר דרשני. כנראה לרמב"ם היתה סיבה טובה שלא להביאה בספרו, וצריכים להבין מדוע. וכבר בעבר הרחבנו בס"ד אם ומתי ללמוד מהשמטות הרמב"ם. אבל בנושא שלנו, העניין אינו כתוב בגמרא בהדיא, ולא נדון בכלל, רק שהרמב"ן מדייק כי דין חולה כדין היולדת. וזהו שטוען מהרי"ץ, אולי אפשר להתווכח עם הרמב"ן בעיקר דבריו, האם אכן חולה ויולדת שווים, או שלא. אבל אי אפשר להביא שום ראיה ממה שהרמב"ם לא הזכיר את החידוש הזה, שהוא גם הוא חולק על הרמב"ן. אפשר לומר שהרמב"ם לא מביא זאת, רק מפני שחידוש זה לא נזכר בגמרא.

שערי יצחק – השיעור השבועי

עוד כתב הרמב"ם [שם הלכה י"א] בזה"ל, היולדת כשכורעת לילד, הרי היא בסכנת נפשות. כך גם מודפס, באות ב"ת, וכגירסת מהרי"ץ. ומחללין עליה את השבת. קוראין לה חכמה ממקום למקום. דהיינו, להזמין מיילדת. וחותרים את הטבור, וקושרין אותו. ואם היתה צריכה לנר בשעה שהיא צועקת בחבליה, מדליקין לה את הנר. ואפילו היתה סומָה, מפני שדעתה מתיישבת עליה בנר, ואף על פי שאינה רואה. דעתה מתיישבת על ידי הנר, אפילו אם היא עיוורת. משום שהיא חוששת שלא ידעו כיצד לטפל בה בחושך. וכשמדליקים את הנר היא נרגעת וסומכת עליהן, ומתיישבת דעתה. ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו, מביאין לה. וכל שאפשר לשנות, משנין בשעת הבאה. כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה. ואם אי אפשר, מביאה כדרכה. אם אפשר, יש להיזהר לעשות את המלאכות בשינוי.

על כך כתב הרב המגיד בזה"ל, בגמרא מבואר השינוי הזה, ואמרו כמה דאפשר לשינוי, משנינו. וכתב הרמב"ם ז"ל [ספר תורת האדם, שער הסכנה], ושמעינן מינה דכל צרכי חולה אף על פי שיש בו חולי סכנה, היכא דאפשר למעבד לה למלאכה בשינוי שלא יתחלל בה שבת, משנין, ואין מחללין. והוא שלא יתאחר צרכו של חולה כלל בשינוי זה. מזהיר הרמב"ם כי אין לשנות אלא אם השינוי אינו גוזל מן הזמן. אבל אם הוא לוקח זמן, אין לשנות. ותנן נמי גבי מילה [שבת דף ק"ג], ונותנים עליה אספלנית וכמון. לא שחק מערב שבת, לועס בשינוי ונותן. לא טרף יין ושמן, נותן זה בעצמו וכו'. ושמע מינה אף על פי שסכנה היא לו, אין מחללין את השבת לעבור על דברי תורה, אלא עושין המלאכות בשינוי בדבר שהוא משום שבות, ובלבד שיעשה כל צרכו של חולה בזריות עכ"ל הרמב"ם.

מעיר עליו הרב המגיד, ומלשון רבינו ז"ל נראה שאין חולה שיש בו סכנה בכלל השינוי, אלא החיה. וזהו שכתב הרי היא בסכנת נפשות, ולא

וידוע מה שכתבו בעלי הכללים, דכל מה שאפשר לפרש בדברי הגמרא, אפשר לפרש בדברי הרמב"ם.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, גם מה שהביא ראיה מלשון הרמב"ם לעיל שכתב, כללו של דבר חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול וכו', יש לדחות דמי עדיף לשון זה מלשון הגמ' ביומא ספק נפשות דוחה שבת, וכמ"ש רבינו בריש פרקין, דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות? דמלת דחוויה ר"ל שאין כאן שבת והרי היא כחול. וא"כ ליכא הכרע דרבינו יסבור היפך הרמב"ם, דוק.

הרב המגיד קבע שהרמב"ם סובר כי אין צריך לשנות מאומה בשביל חולה שיש בו סכנה. זוהי קולא, שלא כדברי הרמב"ם המחמיר. ומהרי"ץ נוקט כי אין הכרע בדעת הרמב"ם. אפשר לדחות את כל ראיות את הרב המגיד.

נראה את הדברים במקורם.

אומר הרמב"ם [בפ"ב מהלכות שבת הל"א] בזה"ל, דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצוות. לפיכך, חולה שיש בו סכנה, עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום. שואלים את הרופא המומחה אשר שם במקום, ואם הוא אומר שהחולה שרוי בסכנה, שומעים לו, ועושים לחולה את כל צרכיו. ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת, ספק שאינו צריך. וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך, מחללין עליו את השבת, שספק נפשות דוחה את השבת.

הרמב"ם ממשיך לפרט את כללי דין זה. וז"ל [בהלכה ג'], כשעושים דברים האלו, אין עושין אותן, לא ע"י גוים, ולא ע"י קטנים, ולא ע"י עבדים, ולא ע"י נשים, כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם. אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם. ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, שנאמר [ויקרא י"ח] 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', ולא שימות בהם.

הזכיר השינוי בחולי שיש בו סכנה. וכתב למעלה, כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא פחול לכל הדברים וכו'. והטעם בזה נראה, מפני שכאב היולדת וחבליה, הם כדבר טבעי לה, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה. ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר, ולא החמירו בחולה.

ממשיך הרב המגיד לענות על הראיה ממילה בזה"ל, ודין המילה הוא לפי דעת רבינו מפני טענה אחרת, מפני שהן מכשירין שהיה אפשר לעשותן מערב שבת, כמו שהזכיר רבינו פרק שני מהלכות מילה. דהיינו, עניינים אלו אינם חלק מן המילה בעצמה, אלא רק מכשירים. ומכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת, אין לעשותם כדרכם בשבת. הרב המגיד סובר שאין הוכחה ממילה.

אלו הן שלושת ראיותיו של הרב המגיד, ועל כולן השיב מהרי"ץ.

בספר בארות משה שחיבר הבן יקיר לי, הרה"ג משה שליט"א, התייחס לסוגיא זו ופסקי מהרי"ץ על הלכות שבת, הלכות רפואה הערה תרי"ח, דף ר"ל. הספר הזה הוא חיבור גדול בכמות ובאיכות. ממש נפלא.

על מסקנת מהרי"ץ דלעיל, ליכא הכרע דרבינו יסבור היפך הרמב"ן, דוק, הוא הסביר בזה"ל, ר"ל דכשם שהרמב"ן יפרש לשון הגמרא דוחה שבת, דוקא היכא דא"א לשנות, או שעל ידי השינוי יתעכב, כך יש לפרש לשון הרמב"ם, הרי היא כחול בכה"ג דווקא. טוב ויפה.

כעת חשובה לנו דעת מהרי"ץ במסקנתו לדינא. הרב משה מבין כי מסקנת מהרי"ץ שהרמב"ם נוקט כמו הרמב"ן, שצריך להחמיר ולעשות בשינוי. ולגבי סיום דברי מהרי"ץ דלעיל, כי אין הכרע בדעת הרמב"ם, כלומר שלא ברור לו שהרמב"ם נוקט כמו הרמב"ן, הוא מסביר בזה"ל, ודברי רבינו המחבר ואם כן ליכא הכרע וכו', הם כלפי ראייתו האחרונה של הרב המגיד. אבל לעיל כתב דאדרבה יש ראיה

שהרמב"ם מסכים לרמב"ן לפי גירסת בסכנת בבי"ת. כוונתו היא, כי אכן על הראיה השלישית והאחרונה אפשר לדון ולהתווכח. שייך להסתפק בה, אולי כן ואולי לא. אבל בהתחשב בראיה הראשונה הנוגעת ללשון הרמב"ם שכתב בבי"ת – בסכנת נפשות, ולא בכא"ף כמו שהבין הרב המגיד, יש להוכיח כי הרמב"ם סובר שיולדת נחשבת לסכנת נפשות גמורה. ממילא אין שום הבדל בין יולדת לבין חולה. וכיון שהגמרא אומרת שביולדת צריך לשנות, הוא הדין בחולה שצריך שינוי.

ובקצרה, מבין הרב משה כי מסקנת מהרי"ץ בדעת הרמב"ם היא לחומרא, שחייבים לשנות גם עבור חולה שיש בו סכנה, שכן הדבר תלוי בחילוף הגירסאות בין בי"ת לכא"ף. והוסיף עוד סייעתא שם בזה"ל, ראיתי גם להרב שושנת המלך (סי' נ"ב) כשהעלה תמצית דברי רבינו המחבר כאן, דקדק בזה שכתב בזה"ל, ליכא הכרע וכו', ומה גם לפי הגירסא לפנינו בדברי רבינו וכו'.

אלו דבריו, ויישר כחו. אך לפי עניות דעתי, מהרי"ץ לא הכריע בכוונת הרמב"ם לכאן או לכאן. שיטת הרמב"ם חשובה לנו כעת בפרט, כי דעת מרן [בסי' שכ"ח סעיף י"ב] גם היא איננה ברורה. הרמ"א מאידך מביא את שיטת הרמב"ן בשם יש אומרים. ממילא עולה נידון גם מבלעדי הרמב"ם, מה היא ההלכה למעשה.

הַנְדוֹן שלפנינו הוא, האם מהרי"ץ מגיע להכרעה בדעת הרמב"ם, או שלא. בני יצ"ו בספרו בארות משה דלעיל נוקט, שמהרי"ץ הכריע לחומרא, שהרמב"ם סובר כמו הרמב"ן. הדברים נשענים על הראיה הראשונה, חילוף הגירסאות בבי"ת או בכא"ף. בסכנת או כסכנת. לעומת זאת אני חושב כי מהרי"ץ השאיר את הדברים בספק. הוא לא היה בטוח, ואנחנו נסביר כעת מדוע.

הראיה הראשונה שמהרי"ץ השאיר את דברי הרמב"ם בחוסר הכרעה, מכך שאלו הן מלותיו האחרונות של מהרי"ץ בנושא. הוא מסיים את

שערי יצחק – השיעור השבועי

מדוייקים ונאמנים, והאחרים לא, אזי אפשר להסתמך על הגירסאות המדוייקות. הרי הרמב"ן גם הוא נשען במקומו על הספרים הנאמנים. אבל בענייננו, אפילו שכתה"י שלנו מדוייקים בתכלית הדיק, בכל זאת, בעניין הנוגע לחילוף דק כל כך, בין בי"ת לכא"ף, וממנו נשמעים שתי גירסאות, בסכנת או כסכנת, קשה לדעת עד היכן הדברים מגיעים. אפילו הסופרים הדייקנים עלולים לטעות בטעות התלויה בקרן זוית קטנה.

נחדד את הדברים. אין ספק שהספרים שלנו מדוייקים, ונאמנותם התבררה הן על ידנו והן על ידי זולתנו, אבל בפרט בסוגייתנו בעניין הנוגע לשינוי בין בי"ת לכא"ף, שכמובן אינו מתחיל להשתוות להוספת או לגרעית מלה, בזה מעלת הספרים המדוייקים וההסתמכות עליהם לעניין מעשה אינו פשוט כלל ועיקר. לכן מהרי"ן מיאן לסמוך עליהם סמיכה בכל כחו, להכריע להלכה בגלל הבדל כה קטן.

זה לא רק בחה"ד. אפשר לעיין ולראות בתשובות הקודמות וגם הבאות בשו"ת פעולת צדיק, כי כן היא דרכו. כי הנה התשובה שאנחנו נמצאים בה כעת היא בסי" קי"ט. נדלג ארבע תשובות עד שנגיע לסימן קכ"ג, שם כתב מהרי"ן בזה"ל, הרמב"ן בספר המלחמות ביבמות דף תי"ט ע"א, והרב פרי תואר י"ד סי' נ"ח ס"ק ל' כתבו, דאין הכרע בחילוף גירסאות בגמ' יע"ש. וכך נראה מלשון רמב"ם פ"ב [הלכה י"ב] דשביתת י"ט, יע"ש. בהערות נוה צדיק הוסיף וציין למקומות נוספים שמהרי"ן הולך בדרך זו.

ויש להוסיף דבר, אף שהוא קצת מובן מאליו, כי אפילו שהוא מדבר על חילוף הגירסאות בגמרא, כי על כך נסובה תשובתו, אך דבריו לא נאמרו בדוקא, והוא הדין לכלל חילופי הגירסאות.

תשובה זו מתייחסת אל דברי הגמרא במסכת ביבמות [דף מ"ז ע"א], לגבי המעשה בבלוריא

העניין ואומר, ליכא הכרע דרבינו יסבור היפך הרמב"ן, דוק. אם הוא לא היה מתכוון להודיענו בזאת כי כך היא מסקנתו, הרי השורה הזו מיותרת לגמרי. הרי מהרי"ן מביא שלושה מהלכים, שהם בעצם שלושה תירוצים, ובשני מתוכם הוא לא אמר מה יוצא, האם כך או כך. לפי זה, גם על התירוץ השלישי הוא לא היה צריך לכתוב כלפיו מה יוצא. הרי כל לומד מבין לבד ממילא שאין הכרע. על כרחנו שהוא רוצה להגיד ולהודיע בזה את מסקנתו לדינא, אחרת הוא לא היה צריך להוסיף זאת כלל ועיקר.

וכמובן שצריך לטעון, הרי מקודם מהרי"ן כתב על שינויי הגירסאות בין הבי"ת לכא"ף, שמוכח ההיפך מדברי הרב המגיד מכך שגירסת כתה"י והדפוסים היא בסכנת נפשות בבי"ת. והרי זו ראייה שהרמב"ם סובר כי דין היולדת שוה לגמרי לסכנת נפשות.

זו שאלה טובה, והתשובה עליה היא, כי מהרי"ן בחלק הדקדוק על הפטרת תשעה באב, על הפסוק [בירמיהו ט', י"], לְגַלִּים מְעוֹן תַּנְיִם, מאריך על חילוף הגירסאות בתרגום שם. האם אומרים ירורין, או ירודין. הוא מביא את דברי רש"י במסכת כתובות ודף מ"טו והערוך, ומפלפל בדבריהם. כעת נקרא רק את מה שהוא כתב בסוף בזה"ל, כבר כתב הרמב"ן בס' המלחמות ביבמות דף תי"א, דאין משיבין מגירסא לאחרת, ע"ש. ולעולם אין הכרע ולא הכרח בשינוי הנוסחאות אפילו לענין דינא, כל שכן במלתא דלאו בדינא משתעיא.

מכך אפשר ללמוד לענייננו. אפילו שמהרי"ן מעיר שדברי הרב המגיד נאמרו דוקא לפי גירסתו, ואילו גירסת כתה"י והדפוסים היא בסכנת בבי"ת, בכל זאת אי אפשר לבנות על כך הלכות. מי הוא זה שיכול להכריע בין הגירסאות? נתגלע ויכוח ושינוי בין הנוסחאות, וממנה יוצא אכן נפקותא לדינא. ואנחנו יש לנו יסוד מוסד מדברי הרמב"ן, כי שאלה התלויה בגירסאות, אין לנו יכולת טענה לכאן או לכאן. אם אכן יש בידינו הוכחות כי אלו הם ספרים

מוצש"ק אחרי מות וקדושים ה'תש"פ ב'של"א
הגיורת, האם עבדיה יצאו לחרות, או שלא יצאו לחרות. גירסת רש"י [שם] היא, שהשאלה היתה אם עבדיה טבלו לגרות לפניו או לאחריה. ואילו הר"ף גורס, בפניה ולא בפניה. על כך ישנו פולמוס גדול בספרי הראשונים, ובעל המאור אומר [שם] כי גירסת הר"ף אינה נכונה. הרמב"ן [בספר המלחמות שם] משיב ואומר, מה לך כי תלין על השינויים האלו? רש"י גורס כך, והר"ף גורס אחרת. אין משיבים מגירסא לגירסא. יעוש"ב.

מדברי הרמב"ן האלו לומדים יסוד ומקור נאמן, שאי אפשר להסתמך על חילופי הגירסאות בשביל לקבוע הלכות. וכאמור לעיל, אעפ"י שהרמב"ן מדבר על שינוי וחילוף גירסאות בתוך הגמרא, אין בזה שום חילוק, ובכל הספרים, בין ברמב"ם ובין בכל ספר אחר, אי אפשר להשיב מגירסא לגירסא.

כשמתבוננים היטב רואים כי זוהי בעצם עומק כוונתו של מהר"ף. שכן הוא משתמש גם כאן בלשון, אין הכרע. אמנם מהר"ח אבולעאפיה כתב גם הוא, אין הכרע. חילוף בין ע"א"ן לח"י"ת. הכרע או הכרע. יש חילוק דק. משמע כי למהר"ח הדברים אינם מוכרחים, וישנם צדדים לכאן ולכאן. ולמהר"ף שכתב אין הכרע בע"א"ן, המובן קצת שונה. ובמלים אחרות, יש מקום לגירסא זו, ויש מקום לגירסא האחרת. ואי אפשר להוכיח כמו אחת מהן.

יפה סגן הרשי"ה בהקדמתו לספרו דברי שלום [סוף דף י"ט], בגירסאות, אין השגות. הוא כתב כך על-פי דברי מרן בכסף משנה [פי"א מסנהדרין סוף הלכה ז], כתובה להשגת הראב"ד שם. ומכאן המקור למה שכתבתי בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר [נישואין] הלכות ז' ימי המשתה ס"י ר"ז דף תע"ד.

בבארות משה מסתייע מדברי השושנת המלך. הוא מבין שהרב שושנת המלך מסכם את תשובת מהר"ף ואומר שהוא הכריע שהרמב"ם מסכים לדברי הרמב"ן, וממילא צריך

להחמיר. ברם נראה לי כי אם השושנת המלך סבור כן, היה עליו לכתוב סגנון שונה לגמרי. היה צריך לכתוב את המסקנא לדינא, בקצרה ממש. הלכה פסוקה היוצאת מכל תשובת מהר"ף, ולומר בערך כך, 'גם כשמצילים חולה שיש בו סכנה, היכא דאיכא לשנויי משנינן, וכדין יולדת'. ועינינו הרואות בשושנת המלך שלא כתב כן.

זה לשון השושנת המלך [אות נ"ב], שם בפ"ב כתב, עושין לילדת כל צרכיה וכו'. וכל שאפשר לשנות משנין ע"כ. וכתב שם הרב המגיד, דהרמב"ן למד דכל צרכי חולה שיש בו סכנה, היכא דאפשר לשנויי משנינן ע"כ. וכתב עליו הרב המגיד, דמלשון רבינו נראה היפך דבריו. ואחר המחילה אומר אני, דליכא הכרע דרבינו יסבור היפך דעת הרמב"ן. ומה גם לפי הגירסא שלפנינו בדברי רבינו הרי היא בסכנת נפשות בבי"ת ולא בכ"ף.

רואים כאן כמו פלפול. שקלא וטריא. אם הוא היה מתכוון להודיענו מסקנא לדינא, עליו לכתוב זאת בקיצור. הוא לא עושה כך, אלא אומר כתוב כך, ואני עונה כך וכו'.

ממילא אנחנו מבינים כי השושנת המלך הבין כדברינו, הפוך ממה שהוא הבין. לפי השושנת המלך, מסקנת מהר"ף היא שאין הכרע מדברי הרמב"ם לכאן או לכאן. ואפילו שהוא הפך בסוף את הסדר, אין מכך נפקא מינה.

ואגב, יש טעות שם במקורות של שושנת המלך (הנק' גן שושנים) שציין בזה"ל, דברי עצמו, ושכ"כ מעשה רוקח ע"כ. כי אין זו דעת מעשה רוקח עצמו ואדרבה, רק מה שהעלה בשם מהר"ח"א].

אותו הדבר, ובעצם קל וחומר, יש לדייק מדברי הרב תורת חכם [דין ר']. גם הוא כהשושנת המלך קיצר את תשובת מהר"ף, ורואים כי אף הוא השתמש במלים המורות כי הדבר נתון בספק. וזה לשונו, ביאור דברי הרמב"ם גבי יולדת דין י"ב – יש להעיר כי זו טעות, וההלכה

שערי יצחק – השיעור השבועי

רפואה, מפני שהיא סכנת נפשות. כוונתו היא, אל תטעה לחשוב כי אין בכך חשש. דע לך כי בליעת עלוקה רח"ל היא סכנת נפשות. הרמב"ם כתב כאן, סכנת נפשות ממש. אבל יולדת היא רק בכא"ף הדמיון. כסכנת נפשות. אליבא דהרב המגיד.

נמצאנו למדים כי יש מקום לשני הצדדים.

נסכם את הדברים. לפי מה שאנחנו אומרים בס"ד, מסקנת מהרי"ץ היא שהדברים אינם ברורים. הוא לא הכריע לחומרא, אלא הותיר את דעת הרמב"ם בספק. נפקא מינה באופן שישנם צירופים וספיקות אחרים, כי דעת הרמב"ם אינה מוחלטת.

כזכור, מהרי"ץ דוחה את שיטת הרב המגיד, ומסכים עם דברי מהר"ח אבולעאפיה. בהיות ואנחנו אנשי אמת, אין מגמתנו להעמיד אך ורק את דברי מהרי"ץ, למרות שהוא מאריה דאתרין וגאון עוזנו ותפארתנו, לכן נעלה דוקא צד אחר, ליישב את שיטת המעשה רוקח. התורה אמת כתיב בה.

צריך לדעת גם כן כי לא לחנם מהרי"ץ מסיים על מסקנתו דלעיל, אין הכרע וכו', דוק. כשהוא כותב דוק, פירושו של דבר הוא שברגע הראשון חושבים אחרת. ובכל זאת מהרי"ץ נשאר בדעתו, והוא כביכול אומר ללומד, דע לך שהדברים אינם כפי שאתה מביין. אם תתעמק תמצא כמו שאני כתבתי.

וביאור דבריו כאן, הם כמו שנימקנו מקודם. מהרי"ץ אומר לנו, אפילו שאפשר לטעות ולהסתמך על מה שאמרתי מקודם ולחשוב כי ההכרעה צריכה להיות שהרמב"ם מסכים לדברי הרמב"ן בוודאות, בכל זאת תעייין, תדייק ותבין, כי עדיין זו לא הוכחה גמורה. והמסקנא האמתית הינה שאין הכרע לכאן או לכאן. כך אפשר לפרש דבריו, ועכ"פ להעמיס קצת בכוונתו.

נקרא את דברי המעשה רוקח. שם דף קכ"ט, כמה דאפשר לשנויי משניין. ומדכתב רבינו דין

היא בדין י"א – דעושיין לה כל צרכיה, מדליקין את הנר וכו', וכל שאפשר לשנות משניין. ודברי הרב המגיד.

הוא לא כתב שום מסקנא. לדידיה נמי, כל העניין פה הוא רק ביאורים. פלפולים לכאן ולכאן, ללא מסקנא לדינא.

צריכים להתעכב על דבר נוסף. תיתכן אולי טענה, מדוע להשתמש במלה 'בסכנת' נפשות? נשמע קצת משונה. מה פתאום שהרמב"ם ישתמש במלה כזו? זו לכאן הוכחה לאידך גיסא, שגירסת 'בסכנת' בכא"ף היא האמתית והנכונה, שלא כדברי מהרי"ץ ומהר"ח"א. על זאת יש להשיב, כי הרמב"ם השתמש במלה זו, 'בסכנת', גם במקום אחר, ויגיד עליו רעו.

בהלכות מתנות עניים [פרק ח' הלכה י'] הוא משתמש באותו מטבע לשון. הוא כתב בסכנת נפשות בבי"ת. לכן מסתבר שגם בנ"ד גירסא זו היא הנכונה.

וזה לשון הרמב"ם, פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן. פדיון שבויים היא מצוה גדולה ביותר, לכן יש להחשיב מצות צדקה לפדיון שבויים עוד יותר מצדקה לעניים. מוסיף הרמב"ם עוד יותר מזה ואומר, אין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים, שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים, ועומד בסכנת נפשות. לגבי פדיון שבויים, ברור שצריכים לגרוס בסכנת נפשות בבי"ת.

שם הבי"ת מוכרחת, מחמת תיבת ועומד, מה שאין כן כאן, אפשר לכתוב גם בסכנת בכא"ף. וכוונתנו רק להביא דוגמא לתיבת בסכנת בבי"ת, שהרמב"ם השתמש בסגנון זה.

באותו הפרק מהלכות שבת שאנחנו מדברים עליו ופרק ב' מהלכות שבת, בהלכה ו', דלפוס רהטא מסתברא שצריך לגרוס כסכנת בכא"ף, יש שאעפ"י כן הרמב"ם אינו כותב כך. וזה לשונו, הבולע נִימָה של מים – דהיינו עלוקה – מחמין לו חמין בשבת, ועושיין לו כל צרכי

זה גבי חיה ולא גבי חולה שיש בו סכנה, אדרבא כתב לעיל דין ב' דשבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול, משמע להדיא דסבירא ליה דחיה שאני, וכמ"ש הרב המגיד ז"ל שכאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר ולא החמירו בחולים וכו'.

כתב הרב חיים אבואלעפיא נר"ו, דהרב המגיד נראה דגריס כסכנת בכ"ף, וגרסינן בבי"ת. ואין הכרח שרבינו חולק על הרמב"ן, ע"כ.

המעשה רוקח עונה להרח"א בזה"ל, ואחר המחילה, עיקר הכרח הרב המגיד הוא ממ"ש רבינו לעיל, כללו של דבר חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים, דאין לעשות שום שינוי. ומה שהביא ממלת כסכנת, אינו אלא לרווחא דמלתא, שכך הייתה גירסתו. כלומר, אפילו שהצדק עמך, מהר"ח אבולעאפיה, וגירסת רוב הספרים היא בסכנת בבי"ת, בכל זאת הרב המגיד לא נסמך בעיקר על זה כדי להוכיח שלא כהרמב"ן.

ממשיך המעשה רוקח ואומר, אמנם מבואר הוא שחולקים בזה, ודו"ק. דהיינו, נכון שזו בעצם המחלוקת בין שני הגירסאות, וצודק בזה מהר"ח אבולעאפיה. אכן אם גורסים בבי"ת, מוכח שהיולדת היא כמו חולה. ואם גורסים בכא"ף, מוכח שדין היולדת שונה קצת מחולה. והשתי גירסאות, כבר מצאתים בכתובת יד. מבואר מכאן כי המעשה רוקח מסכים בהחלט לדברי מהר"ח אבולעאפיה, לגבי ביאור הגירסא, ובכל זאת הוא סובר כי אין בדברים אלו כדי לדחות את חידושו של הרב המגיד, מפני שהוא בעצמו לא אמר זאת אלא לרווחא דמילתא.

כנגד תשובת המעשה רוקח, ראינו מקודם את טענתו של מהרי"ן. הוא משתומם. מדוע אתה אומר שדברי הרב המגיד בדיוק המלים כסכנת נפשות בכא"ף נאמרו רק לרווחא דמילתא?

הרי זוהי טענתו הראשונה של הרב המגיד? וכי היא פותח בטענה שכולה רק לרווחא דמילתא? לא מתאים. בהתחלה פותחים בקושיא החזקה, ואחרי כן עוברים לראיות אחרות. מהרי"ן סובר כי הרב המגיד בודאי נסמך בכל כחו על הדיוק מדברי הרמב"ם שכתב בכא"ף הדמיון, שלא כמו שכתב המעשה רוקח.

ובכן, אגיד לכם את מה שאני חושב בזה, ונראה כי הוא לאמתה של תורה. מטרתנו ליישב את דברי המעשה רוקח, וכי אכן דבריו כה תמוהים? למה הוא לא התבונן וראה כי זוהי ראייתו הראשונה של המגיד משנה?

חושבני כי אף שמהרי"ן צודק בעיקר קושייתו שזו טענתו הבסיסית של הרב המגיד, אבל המעשה רוקח מתכוון לומר דבר אחר, וכדלקמן.

נתבונן, אומר המעשה רוקח, מה יהיה אילו היה לפני הרב המגיד את הספרים שלנו, בהם כתוב בסכנת נפשות בבי"ת, מה אז הוא היה אומר? אפילו שהוא בעצמו גרס כסכנת בכא"ף, ומכ"ח גירסא זו הוא דן, אין זאת אלא מפני שכך היה כתוב בספרו, והוא לא ידע כי ישנה גירסא אחרת. אם היה לו את הספרים האחרים, הוא היה מודה ואומר כי אכן הראיה מן הלשון נופלת, אבל בכל זאת הוא היה נשאר בדעתו. במצב כזה הוא היה אומר, הנה כי כן אין ראיה מן הלשון. טוב ויפה. אבל בכל זאת יש לי ראיות נכוחות עוד יותר, המראות כי הרמב"ם חולק על הרמב"ן. הוא התחיל עם זה, כי לפי הספר שהיה בשימוש כן צריך להתחיל. זה הסדר. אבל מסקנתו אינה מוכרחה להישען דוקא על הגירסא כסכנת בכא"ף.

המעשה רוקח אומר לנו בעצם, שהרב המגיד לא בנה את חידושו על גירסא זו בדוקא. הרי בסה"כ יש לו שלוש טענות שהרמב"ם אינו סובר כמו הרמב"ן. אפילו אם נענה על הגירסא, כמו שהשיב מהר"ח אבולעאפיה, מה נענה על שתי השאלות הבאות? אומר המעשה רוקח

שערי יצחק – השיעור השבועי

מגיע המעיין ולומד את דין החולה, ורואה כי שם לא כתוב שצריך לשנות. אחרי כן הוא ממשיך ומגיע לדין יולדת, ופתאום רואה כי צריכים לשנות היכא דאפשר. בזה אי אפשר לתרץ ולומר שהוא נקט את מה שכתוב בגמרא, כי בצורה כזו מבינים מהרמב"ם שדין השינוי נאמר רק ביולדת ולא בחולה. אחרת, הוא היה צריך לכתוב זאת מקודם.

אלמלא שנפרש כך, יוצא שהרמב"ם כביכול מטעה אותנו. הוא לא יכול להשמיט איזה דין שלא כתוב בגמרא, באופן שמסידור דבריו מוכח שהוא חולק על כך. כפי איך שהרמב"ם מציג את הדברים, יוצא כי צורך השינוי נאמר רק ביולדת ולא בחולה. הסדר מוכיח זאת.

טוען הרב המגיד, כי יוצא איפוא שהרמב"ם חולק במפורש על הרמב"ן. הוא לא נשען והסתמך על מה שהרמב"ם לא הזכיר דין שלא הובא בגמרא, אלא על אופן הצגת וסדר הדברים. מהם מובן שדין החולה שונה מדין היולדת. הדבר מוכח ממהלך דברי הרמב"ם. רק כאשר הוא הגיע לדין יולדת, שם הוא רואה לנכון ללמדנו שצריך שינוי.

מובן לפי זה שגסכין לא מתקבל על הדעת לומר שהרמב"ם עצמו הסתפק בדין זה, ולכן שתק.

הרי לנו שאפשר לפלפל גם על ראייתו השנייה של הרב המגיד, ועל תשובת מהרי"ן בנדון.

לא ניכנס כעת לראיה השלישית, הנוגעת לאיסור מלאכה הנדחה מפני פיקוח נפש. על כך אנחנו לא נענה, כי זו סוגיא רחבה בפני עצמה, ויש בה פלפולים ארוכים. הנושא הוא, האם שבת הותרה מפני פיקוח נפש, או שהיא דחוייה. יש בזה שיטות ראשונים לכאן ולכאן, רמב"ם ומגיד משנה, ועוד אריכות רבה. מסתמא לפי כל המהלכים, בודאי שאפשר יהא למצוא ישוב לטענה השלישית.

למהר"ח אבולעאפיה, עליהם לא ענית. מהרי"ן אכן ענה, אבל הרח"א לא ענה. זוהי קושיית המעשה רוקח עליו. וכי זו טענה? אפילו שהצלחת לענות על הדיוק מן הגירסא, אילו היית בא לפני המגיד משנה עם גירסא זו, הוא לא היה חוזר בו. לבטח הוא היה אומר, אפילו אם נסכים עמך שהדיוק מן הלשון נסתר ומתבטל, עדיין אין לך תשובה על שתי השאלות האחרות. עליהם לא ענית מאומה.

נמשיך במהלך. הצדקנו את שיטת המעשה רוקח למול מהרח"א, ותירצנו את קושיית מהרי"ן עליו. אבל במכלול הדברים שאנחנו רואים, אולי מוטל עלינו לפסוק דוקא כמו מהרי"ן, כי הוא, שלא כמו הרח"א, דחה את שלושת טענותיו של הרב המגיד. אבל לענ"ד האמת היא כי אפשר להתווכח עם תשובותיו של מהרי"ן, וממילא חוזר הדין.

נזכיר את דחיותיו של מהרי"ן. הוא אומר שרבינו הרמב"ם תפס את לשון הגמרא שלא מזכירה שינוי אצל חולה, וממילא אין הוכחה מדבריו שהוא חולק על הרמב"ן. מה שתסביר בדברי הגמרא, תסביר גם ברמב"ם. אלו דברי מהרי"ן.

ברם צריך לדעת כי אפילו שהכלל הזה מוסכם, וגם הרב המגיד בודאי יודע אותו, מ"מ בענייננו לא פשוט להשתמש עמו. הרדב"ז אומר (בתשובותיו חלק ה' סי' ק"ד) כי הרב המגיד הוא המוסמך יותר משאר המפרשים בקביעת דעת הרמב"ם, כי הוא הקיף את שיטתו יותר מכולם וכו'.

ובנדון שלנו אפשר לומר, אפילו שהרב המגיד ידע שהרמב"ם רק העתיק את לשון הגמרא ללא תוספת ומגרעת, בכל זאת הוא התייחס לכך בצורה שונה. שכן לא מדובר כעת רק בהשמטת דין שלא נזכר בגמרא, אלא בדבר הגורם טעות. מי שילמד את הרמב"ם כסדר, יטעה. הרי דין יולדת מגיע מיד לאחר דין חולה.

מוצש"ק אחרי מות וקדושים ה'תש"פ ב'של"א
מה שברור גם כעת, ללא עיון רב בסוגיא, כי קשה לבנות מסקנא באופן מוחלט. אבל את שתי הראיות הראשונות זכינו להקיף, ולהבין את החילוקים ואת כחן של הטענות.

הדברים שאמרנו, אפילו שהם כביכול נגד תשובת מרנא ורבנא מהרי"ץ זיע"א, בכל זאת, בשורה האחרונה הם מחזקים את הבנתנו דלעיל בדבריו, שמשקנתו של מהרי"ץ בדעת הרמב"ם היא, שהדבר איננו מוכרע. שהרי אפשר להתווכח או לדחות את כל הראיות.

בסיום הדברים יש להעיר על דברי הזית רענן (בסי' שכ"ח), וכדלקמן. מהרד"ם בשתילי זיתים [שם] השמיט את דברי הרמ"א [שם סעיף י"ב], שהביא בשם יש אומרים אף לגבי חולה, שצריך לעשות על ידי שינוי. בזית רענן הציג את תשובת מהרי"ץ לעומתו, ויוצא כביכול שהוא חולק על השתילי זיתים. וז"ל, מיהו מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק כתב שגירסת כתבי יד דידן ברמב"ם שיוולדת היא פסכנת נפשות, דלא כדפוסים דקא גרסי פסכנת נפשות. נמצא דיוולדת היא ממש כחולה שיש בו סכנה. ממילא דעת הרמב"ם כדעת הרמב"ן, עיי"ש.

לפי ענ"ד יש כאן שני טעיות. תחילה, מהרי"ץ לא כתב שכך היא גירסת כתבי היד שלנו, ההיפך מן הדפוסים. אדרבה, מהרי"ץ כתב במפורש כי כן היא גם גירסת הדפוסים. ואכן רואים בדפוסים רבים שגורסים בסכנת נפשות בבי"ת, כמו כתה"י דידן, ואפשר לראות זאת בילקוט שינויי הנוסחאות שבסוף הרמב"ם מהדורת פרנקל. ישנם הגורסים בכא"ף, וישנם הגורסים בבי"ת. השאלה שלנו אינה נוגעת לנאמנות כתה"י שלנו עוד יותר מספרי הדפוס, כי בלאו הכי ישנם דפוסים רבים כמותנו.

דהיינו, מהרי"ץ לא אמר שצריך לסמוך על כתה"י שלנו, היפך הדפוסים. אלא הוא מוכיח זאת הן מכתה"י, וגם מספרי הדפוס.

אך זו הערה טפילה. ההערה המרכזית היא על מה שכתוב אחרי כן. הוא מביא בשמו של מהרי"ץ, כי דעת הרמב"ם היא כפי דעת הרמב"ן. אמנם, לפי מה שאמרנו זו איננה מסקנת מהרי"ץ. הוא לא פסק בצורה מוחלטת שהרמב"ם הוא כמו הרמב"ן, ושלפי זה יש להחמיר לשנות אף בחולה שיש בו סכנה, אלא הוא השאיר זאת בתורת ספק ובלי הכרעה.

ממילא צריכים לקחת את שיטת הרמב"ם המסופקת בחשבון ובשיקול, ולנקוט כפי שהביא זאת הרמ"א רק בלשון יש אומרים. אין כאן הכרעה למעשה ולדינא, כי יכול להיות אליבא דאמת שהרמב"ם אכן מיקל, ודלא כהרמב"ן.

הנני מקווה בעז"ה שהדברים ברורים דיים.

כשפתחתי אחר זמן את ספרנו ש"ע המקוצר, ראיתי שכבר בזמנו לפני כעשרים וחמש שנה, היתה כך הבנתנו, שכ"כ שם בסימן ע"א אמצע סעיף א', יש אומרים שאין צריך לעשות בשינוי. ובעיני יצחק שם אות ד', כן דעת השתילי זיתים שהשמיט הגהת הרמ"א בסימן שכ"ח סעיף י"ב שאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור יעשה על ידי שינוי, ואם אפשר לעשות ע"י גוי וכו' וכן נוהגים וכו' יעו"ש. וכבר כתב הט"ז שאינו מנהג ותיקין, והביאוהו האחרונים. גם הרב המגיד פרק ב' מהלכות שבת הלכה י"א כתב שלדעת הרמב"ם אין מדקדקים לעשות שינוי, זולת ביולדת (וכדלקמן סימן ע"ב סעיף ב'). אבל מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן קי"ט דן בדברי הרב המגיד, ומסיק דליכא הכרע בדעת הרמב"ם, עד כאן. וברוך ה' שזכינו עכשיו ללבן זאת הדק היטב.

השם ב"ה יאיר עינינו, ויציל את כל עמו בית ישראל מכל דבר רע, ויכלה דבר וחרב ומשחית ומגיפה ושטן ויצר רע מעם ישראל. יה"ר שנזכה לתקן את מה שדרוש תיקון, ונגיע לתשובה שלימה. השם ב"ה ימלא כל משאלות לבנו ולבכם לטובה, אכ"ר.